

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 / (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume: 14, Issue: 3, August 2022

www.historystudies.net

BALKAN SAVAŞLARI'NDA EDİRNE'DE GÖREV YAPAN TÜRK SAVAŞ MUHABİRLERİ

Turkish War Correspondents Who Served in Edirne in The Balkan Wars

Arş. Gör. Dr. Hakan Şallı

Edirne Trakya Üniversitesi

hakansalli@trakya.edu.tr

Makale Türü-Article Type : Araştırma Makalesi-Research Article

Geliş Tarihi-Received Date : 29.04.2022

Kabul Tarihi-Accepted Date : 15.07.2022

DOI Number : 10.9737/hist.2021.1098

Atıf – Citation:

Hakan Şallı, "Balkan Savaşları'nda Edirne'de Görev Yapan Türk Savaş Muhabirleri", *History Studies*, 14/3, Ağustos 2022, s.679-709.

BALKAN SAVAŞLARI'NDA EDİRNE'DE GÖREV YAPAN TÜRK SAVAŞ MUHABİRLERİ

Turkish War Correspondents Who Served in Edirne in The Balkan Wars

Arş. Gör. Dr. Hakan Şallı

Öz

Balkan Savaşları askeri, siyasi, toplumsal ve ideolojik anlamda Türk tarihinin en önemli dönüm noktalarından biri olduğu kadar Doğu Avrupa tarihi için de benzer bir öneme sahiptir. Bununla birlikte Balkan Savaşları gerek Osmanlı Devleti gerekse Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ'dan meydana gelen müttefik devletlerin ulusal tarih yazımlarında farklı sebep ve dinamiklerle bir milat noktası olarak da ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla başta Avrupa olmak üzere dünya tarihçiliğinin meydana getirdiği oldukça geniş kapsamlı bir literatüre sahip olan Balkan Savaşları, çok yönlü ve disiplinler arası bir çalışma sahası haline gelmiştir. Ancak söz konusu literatür içerisinde savaşın kamuoyu ve basın boyutu görece arka planda yer alırken bu dönemde ilk örnekleri görülen savaş muhabirlerinin ise neredeyse hiçbir çalışmaya konu olmadığı anlaşılmaktadır. Bu çalışma, Balkan Savaşları'nın Osmanlı basınında savaş muhabirliğinin ortaya çıkışında önemli bir dönüm noktası olduğunu ileri sürerken Tanin, İkdam, Sabah ve Tasvir-i Efkâr gibi dönemin önde gelen gazeteleri tarafından Edirne'de görevlendirilen savaş muhabirlerinin faaliyetlerini konu edinmekte ve böylece hem Balkan Savaşları hem de Osmanlı basın tarihi literatürüne mütevazı bir katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar kelimeler: Balkan Savaşları, Edirne, Osmanlı basını, savaş muhabirleri, karargâh muhabirleri, telgraf, mektup.

Abstract

The Balkan Wars, as well as being one of the most important turning points in Turkish history in military, political, social and ideological terms, have a similar importance for the history of Eastern Europe. In addition, the Balkan Wars stand out as a milestone with different reasons and dynamics in the national historiography of both the Ottoman Empire and the allied states consisting of Bulgaria, Greece, Serbia and Montenegro. Therefore, the Balkan Wars, which has a very comprehensive literature created by world historiography, especially in Europe, has become a multi-faceted and interdisciplinary field of study. However, while the public opinion and press dimensions of the war are relatively in the background in the literature in question, it is understood that the war correspondents, whose first examples were seen in this period, were not the subject of almost any study. While claiming that the Balkan Wars was an important turning point in the emergence of war correspondence in the Ottoman press, this study deals with the activities of the war correspondents assigned in Edirne by the leading newspapers of the period such as Tanin, İkdam, Sabah and Tasvir-i Efkâr, and thus both the Balkan Wars and the Balkan Wars. It also aims to make a modest contribution to the Ottoman press history literature.

Keywords: Balkan Wars, Edirne, Ottoman press, war correspondents, headquarters reporters, telegram, letter.

Giriş

Savaş muhabirliğinin ortaya çıkış tarihi hakkında fikir birliğine varılabilmemiş bir başlangıç noktasından söz etmek pek mümkün olmasa da konu hakkında kaleme alınan çalışmalarda bazı görüşlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Her ne kadar bu soruya net bir cevap verilemese de bu noktadaki temel “sorun”un savaş muhabirliği mesleğinin tanımlanmasında yer aldığı söylenebilir.

Savaş muhabirleri günümüzde üzerinde “press” yazılı çelik yelegeği ve miğferi, fotoğraf makinesi, kamerası, mikrofonu ve ses kayıt cihazıyla savaş alanlarında görev alan gazetesine haber, görüntü, fotoğraf ve röportaj yetiştirmeye çalışan basın mensupları olarak tanımlanırken, Oxford Dictionary savaş muhabirlerini “gazete, televizyon ve radyo tarafından savaş ya da çatışma ortamından direkt gözlem yaparak kurumuna haber ulaştırmak için görevlendirilmiş gazeteci” ifadeleriyle açıklamaktadır.¹ Savaş muhabirliğini modern dönem bağlamında tanımlayan bu sözlük anlamlarına rağmen aynı dönemin araştırmacıları konu hakkında oldukça anakronik yaklaşımlarda bulunmuşlardır.

Time dergisi ile BBC adına savaş muhabiri olarak çeşitli görevlerde bulunan ve aynı zamanda savaş muhabirliği hakkında kapsamlı bir çalışma hazırlayan askeri tarihçi Paul Moorcraft'ın, Pers Savaşları yazarı Herodot ile Peloponnesos Savaşları'nı tasvir eden Tukididis'i ilk savaş muhabirleri olarak değerlendirmesi bu anlamda oldukça çarpıcıdır.² Evliya Çelebi'nin bizzat katıldığı ve tanıklık ettiği savaşlar hakkında verdiği bilgileri göz önüne alan Seyit Ali Kahraman'ın “İlk Savaş Muhabirimiz Evliya Çelebi” başlıklı doktora tezi de bu noktada verilebilecek bir diğer dikkat çekici örnektir.³ Aslına bakılırsa her iki araştırmacının da benzer bir yaklaşımda bulunarak, savaş sahasında bulunan ve bu sıradaki gözlemlerini kaleme alan yazarları, savaş muhabiri olarak değerlendirmeyi tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Bu yaklaşım, tarihi olay ve karakterlerin güçlü bir şekilde vurgulanmasıyla savaş muhabirliği mesleğinin ortaya çıkışını milattan öncesine kadar götürerek ilgi çekici bir hale getirirse de bazı önemli sorunları da beraberinde getirmektedir. Öte taraftan savaş muhabirliği izah edilirken altı çizilen ekipman ve görev tanımları her ne kadar modern dönemde bir karşılığa sahip olsa da tarihsel uzamda çok da anlamlı gözükmemektedir.⁴

¹ Hayri Çetinkuş, “Türkiye’de Savaş Muhabirliği”, *TRT Akademi*, vol. 2, S. 3, 2017.

² Paul Moorcraft, *Dying for the Truth the Concise History of Frontline War Reporting*, Pen&Sword Books, 2016, s. 1-38.

³ Seyit Ali Kahraman, *İlk Savaş Muhabirimiz Evliya Çelebi*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2013, s. 12-30.

⁴ Servet-i Fünûn dergisi 1913 yılının Şubat sayısında, savaş muhabirlerinin çalışma şartlarını ve meslekî gerekliliklerini şu ifadelerle açıklamıştır, “Arzın herhangi bir noktasında bir harb görülür görülmez herkeste malumat almak, harekât-ı askeriye için tafsilatlı bir şekilde takip edebilmek, muhasaralarda ve muhaberelerde hazır bulunmak için şedid bir duygu belirir. Bu meraklarını teskin etmek için derhal harekete geçen bu kişilerin bir havadisi ne güçlükler ile elde ettiğini, okuyucular akıllarına dahi getirmez. Meselâ savaş sırasında en muvafık mevkiye ulaşabilmek için sergilenen maharetler, atlatılan tehlikeler ve sonrasında toplanılan bilgilerin sansür kurulundan geçirilerek gazete idarehanesine gönderilmesi için ne işgüzarlıklar lâzımdır? ... Soğuğa, yağmura maruz kalırlar ve insanı harab eden yorgunluklara tahammülle gecelerini ya kırlarda ya da izbeliklerde geçirirlerken gündüzleri ise ekseriyetle aç ve bilaç kalırlar... ve böyle bir işte muvaffak olmak için sabır, tahammül, faaliyet, hile, cesaret ve kuvvetli bir sıhhat lazımdır.” bk. “Ateş Altında Gazete Muhabirliği”, *Servet-i Fünûn*, No. 1132, 7 Rebiül evvel 1331, s. 315-321. I. Balkan Savaşı'nda İstanbul ve Trakya kırsalında görevde bulunan İngiliz gazeteci Seppings-Wright, savaş muhabirliğini şu şekilde ifade etmektedir; “Harp muhabiri olmak için gereken vasıflar; başta sağlık ve güçlü sinir sistemi; en zaruri olanı ise süratle karar verebilmek. Bu meslek insana düşünmeye veya hataları düzeltmeye zaman tanımaz. Emir alır almaz dünyanın herhangi bir yerine hareket edebilmeli, ilk tren veya gemiyle yola çıkmaya hazır olmalı. Gideceği yer için en dolambaçsız yolu seçmeli ve ulaştığı zaman da adresini telgrafla gazetesine bildirmeli. Hiç vakit kaybetmeden bağlı olacağı ordunun başkumandanı veya Harbiye nazırını ziyarete ederek itimatnamesini takdim edip müsaadeyi almali ve editöründen talimat beklerken bir yandan da harekâtı takip etmelidir”, bk. H.C. Seppings-Wright, *Trablusgarp ve Balkan Savaşlarında hilal altında iki yıl*, Çev. Derin Türkömer, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2013, s. 143,151.

Aslına bakılırsa savaş muhabirliğinin performatif bir meslek olarak tanımlanabilmesi için öncelikle mevcut bir kamuoyu, bu kamuoyuna hizmet eden bir basın yayın faaliyeti ve savaş sahası ile kamuoyu arasında muhabir üzerinden tesisi sağlanmış bir iletişimin varlığından söz edilmesi gerekmektedir. Bu noktadan hareketle İngiliz gazeteci William Howard Russell'ın Kırım Savaşı sırasında The Times gazetesine gönderdiği telgraf, “kamuoyu, basın, iletişim” üçgenindeki yeterliliğinin ilk kez sağlandığı merkezi konumuyla savaş muhabirliği mesleğinin ortaya çıkışı olarak kabul edilebilir.⁵

Gazeteler bu tarihten önce kamuoyuna sunduğu savaş haberlerini sadece askeri makam veya yetkililerden alırken, Russell'ın The Times'a gönderdiği bu telgraf, basının savaş haberciliğinde takip etmek zorunda olduğu resmi sınırların kesin ve keskin hatlarını genişletmeye başlamış ve savaş sahası bu andan itibaren kamusal bir alan halini alırken savaş muhabirleri ise bu kamusal alanın inşasındaki en önemli aktörlerden biri olmuştur.⁶

Savaş muhabirliği, Kırım Savaşı'nın ardından telgraf iletişiminin hız kazanması ve daha geniş alanlara yayılmasıyla birlikte çeşitli teknolojik gelişmelere de bağlı olarak çok daha etkili olmaya başlamış fakat bu durum aynı zamanda devlet ve basın arasında önemli bir sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur.⁷ Nitekim askeri faaliyetlerin tam bir kapalılık, basın faaliyetlerinin ise tamamıyla açıklık ilkesine dayanması bu iki odak arasında hassas bir denge meydana getirmiştir.⁸ Morgan Philips Price, savaş muhabirliğinin ilk profesyonel örneklerinin sergilendiği I. Dünya Savaşı sırasında basın ve gazeteciler üzerine uygulanan askeri sansürün devlet yönetiminin elindeki en ölümcül silahlardan biri olduğunu belirtirken tam olarak bu hassas noktanın altını çizmiştir.⁹

Öte yandan savaş muhabirliği tarihi hakkında gerçekleştirilen çalışmaların birçoğunda Balkan Savaşları'nın neredeyse hiç ele alınmamış olması da üzerinde durulması gereken bir diğer noktadır. Örneğin, Paul Moorcraft milattan önce meydana gelen savaşlardan başlayarak Orta Doğu'nun yakın geçmişinde yaşanan Arap Baharı olaylarına kadar incelediği savaş muhabirliği tarihinde, Balkan Savaşları hakkında tek bir bilgi paylaşmamaktadır. Keza Greg McLaughlin, *The War Correspondent* adlı eserinde tıpkı Moorcraft gibi Kırım Savaşı ve Amerikan İç Savaşı'na katılan savaş muhabirlerine değindikten sonra Boer Savaşı'nı ve ardından da uzunca bir sıçrayışla I. Dünya Savaşı'nı incelemeyi tercih etmiş¹⁰; Balkan Savaşları'nda yüzlerce muhabir görev almasına rağmen konu hakkında herhangi bir açıklama yapmamıştır¹¹.

Fakat başta arşiv belgeleri olmak üzere dönemin basını ve çağdaş kaynaklar, Balkan Savaşları'nın bu noktada göz ardı edilemeyeceğine dair oldukça önemli veriler sunmaktadır. Bununla birlikte gerek Osmanlı Devleti'nin gerekse savaşın ittifak blokunda yer alan

⁵ Mitchel P. Roth, *Historical Dictionary of War Journalism*, Greenwood Press, London 1997 s, 68; Linda Risso, “Reporting from the front: First-hand experiences, dilemmas and open questions.” *Media, War&Conflict*, vol. 10, S. 1, 2017, s. 61; Elías Durán de Porras, “Peter Finnerty, an ancestor of modern war correspondents”, *Textual & Visual Media*, vol. 7, 2014, s. 41-62.

⁶ Mehmet Tanju Akad, *Modern Savaşın Temel Kavramları*, Kitap Yayınevi, 2011, s. 49.

⁷ Christophe Paul-James J. Kim, *Reporters on the Battlefield the Embedded Press System in Historical Context*, Rand Corporation, 2004, s. 27.

⁸ F. Lauriston Bullard, *Famous War Correspondent*, Little, Brown and Company, 1914, s. 1.

⁹ Greg McLaughlin, *The War Correspondent*. Pluto Press, 2016, s. 93.

¹⁰ Greg McLaughlin, *a.g.e.*, s. 18-36.

¹¹ E. Ashmead Bartlett, *With The Turks in Thrace*, London 1913, s. 59-60; Stephane Lauzanne, *Hastanın Başucunda Kirk Gün*, Çev. Murat Çulcu, Kastaş Yayınları, İstanbul 1990, s. 19; Ayşe Kayapınar, “Bulgarca Yazılmış Hatırat Balkan Savaşları”, *Balkan Savaşları ve Edirne*, C. I, Ed. İlker Alp, İbrahim Kelağa Ahmet, Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne 2020, s. 264; Eugene Michail, *The British and the Balkans: Forming Images of Foreign Lands 1900-1950*, London 2011, s. 16; Ernest Laut, “Correspondants de guerre”, *Le Petit Journal*, No. 1146, 3 Kasım 1912, s. 346.

Bulgaristan'ın savaş muhabirlerinin faaliyetlerini ilk kez bu dönemde planlı ve programlı bir organizasyon dâhilinde yönlendirmeye çalışması da Balkan Savaşları'nın bu anlamda bir dönüm noktası olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

1. Osmanlı Devleti'nin Savaş Muhabirlerine Yönelik Uygulamaları

Osmanlı basınında profesyonel anlamda muhabirlik mesleğinin hangi tarihte ortaya çıktığını tespit edebilmek zor olsa da muhabirlerin kamuoyu meydana getirme ve kamuoyunu yönlendirmede en etkili aktörlerden biri olduğu hemen hemen basın-yayın faaliyetlerinin başlangıcından itibaren bilinmekteydi. Osmanlı Devleti, cephede görev almak isteyen savaş muhabirleri ile ilk kez 1853-1856 tarihleri arasında meydana gelen Kırım Savaşı'nda karşılaşmıştır. Özellikle İngiliz basınının büyük bir ilgi gösterdiği savaşta Daily Telegraph gazetesi muhabirleri, Osmanlı ordusu içerisinde Rusçuk, Niğbolu ve Köstence'de görev alırken¹², Daily News gazetesi muhabirinin de Şumnu'da bulunduğu bilinmektedir.¹³ Osmanlı Devleti cephede görev alacak muhabirlere askeri yetkililer tarafından gerekli kolaylıkların gösterilmesini isterken, muhabirlerin mensubu olduğu gazetelere gönderdikleri telgrafları ve yayınlanan haberleri yakından takip ederek cephe ve kamuoyu ekseninde bütüncül bir uygulama gerçekleştirmeye çalışmıştır.¹⁴ Bununla birlikte 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Alman basınının önde gelen gazetelerinden Pester Lloyd'un muhabiri Jul Lui'ye Rusçuk'ta görev yapması için gerekli izinlerin verildiği de bilinmektedir.¹⁵

20. yüzyıla gelindiğinde gerek savaş alanlarının gerekse kamuoyu kavramının giderek genişlemesiyle birlikte savaş muhabirleri cephelerde daha fazla yer almaya başlamış, savaş haberleri de uluslararası basının günlük bir içeriği haline gelmiştir. Trablusgarp Savaşı bu anlamda Osmanlı Devleti'nin cephe ve kamuoyunu birbirine bağlayan savaş muhabirlerinin faaliyetleri hakkında önemli deneyimler kazanmasına katkı sağlamıştır. Öyle ki bu savaş, Osmanlı Harbiye Nezareti'nin Trablusgarp'ta görev almak isteyen çok sayıda yabancı savaş muhabirinin kimliği ve mesleki kariyeri hakkında incelemeler gerçekleştirdiği ve bu muhabirlerin casus olabileme ihtimaline karşı çeşitli tedbirler aldığı bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan savaşın kamuoyundaki yansımalarını Avrupa basınından da takip eden Osmanlı bürokrasisi, İtalya ordusu içerisinde bulunan savaş muhabirlerinin “*yalan ve uydurma*” haberler yayınladığını fark ettiğinde benzer bir hamlede bulunmuş; kendi orduları içerisindeki yabancı savaş muhabirlerinin yayınladığı haber ve makaleler ile Avrupa kamuoyundaki mevcut algı ve imajı değiştirmeye çalışmıştır.¹⁶

Osmanlı bürokrasisi sahip olduğu bu tecrübeden hareketle Balkan Savaşı başlamadan önce işi oldukça sıkı tutarak, yabancı savaş muhabirlerinin konaklamalarından, cephe hattına hareket edecekleri tarihe, yazacakları telgrafların muhteviyatından seyahat kısıtlamalarına kadar birçok önlem almış, muhabirlerin cephe görevinde bulunabilme taleplerini de mensubu oldukları konsolosluk ve gazete idaresinden alacakları resmi izinlere bağlamıştır.¹⁷ Böylece yabancı muhabirlerin Osmanlı Devleti aleyhinde menfi bir haber veya makale yayınlaması halinde, vatandaş olduğu konsolosluga bildirilerek sınır dışı edilebilmelerine yönelik geçerli ve hızlı bir protokol elde edilmiştir. Dolayısıyla Balkan Savaşları, Osmanlı bürokrasisinin uzun bir süredir mesaisine konu olan savaş muhabirlerine yönelik uygulamalarının gerek hız gerekse yön olarak değişime uğradığı en belirgin dönüm noktası olmuştur. Nitekim yapmış olduğu başvurular neticesinde cephe hattında görevde bulunması kabul edilen yabancı muhabirlerin savaşı takip edebilme koşullarını konu edinen 4 maddelik nizamnamenin hazırlanması ve daha sonra

---

¹² BOA, Y. PRK. TKM., 1/53.

¹³ BOA, HR. SYS., 1346/17.

¹⁴ BOA, Y. PRK. PT., 1/3.

¹⁵ BOA, HR. SYS., 1233/33.

¹⁶ BOA, HR. SYS., 1967/1, 18.

¹⁷ BOA, HR. SYS., 1967/2, 5.

nizamnameye ek olarak getirilen yeni düzenlemeler¹⁸, bu durumun en açık göstergesidir. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşları sırasında yabancı savaş muhabirlerine karşı gösterdiği bu tutum, I. Dünya Savaşı sırasında çok daha bürokratik ve kurumsal bir uygulama halini almıştır¹⁹.

2. Osmanlı Basınında Savaş Muhabirliği

Osmanlı basınında savaş muhabirliğinin ortaya çıkışı, gelişimi ve kurumsal tarihi üzerine doğrudan bir çalışma bulunmasa da ilgili literatürde konu hakkında çeşitli görüş ve örnekler bulmak mümkündür. Bu bağlamda Doğu Aydın tarafından 2008 yılında tamamlanan yüksek lisans tezi hem ileri sürdüğü veriler hem de bu verilerin birçok çalışmada referans olarak kullanılmasıyla ön plana çıkmaktadır²⁰. Yarı resmi özelliğe sahip Ceride-i Havadis gazetesine mensup birkaç muhabirin kısmen de olsa Kırım Savaşı'nı takip ettiğini ifade eden Aydın'ın bu görüşü, Kırım Savaşı'nın Osmanlı basınında savaş muhabirliğinin ortaya çıktığı bir milat noktası olarak kabul edilmesine neden olmuştur.²¹ Ancak belirtmek gerekir ki yazar, söz konusu muhabirler hakkında hiçbir bilgi vermediği gibi yine ilgili muhabirlerin bu süreçteki çalışmaları hakkında da herhangi bir açıklama yapmamaktadır. Bununla birlikte gazetenin tam da sahip olduğu bu yarı resmi özellik nedeniyle devlet tarafından sübvansede edildiği göz önüne alınırsa, Ceride-i Havadis'in Osmanlı Devleti'nin mağlup olduğu bu savaş hakkında açık bir yayıncılık anlayışı takip edebildiğini söylemek oldukça zordur. Ancak Ceride-i Havadis'in Kırım Savaşı'na dair gerçekleştirdiği periyodik yayınlar gazeteye olan talebi artırdığı gibi Osmanlı basınında özel gazeteciliğin ortaya çıkışında da önemli bir itici güç olmuştur.²² Öte yandan Osmanlı basınında ilk savaş muhabirlerinin Milli Mücadele döneminde ortaya çıktığını ileri süren çalışmaların sayısı da göz ardı edilemeyecek bir yekûna ulaşmış; bu görüş neredeyse araştırmacıların üzerinde fikir birliğine vardığı bir olgu halini almıştır.²³ Belirtilmesi gereken bir diğer nokta ise Türk savaş muhabirliği tarihine yönelik çalışmaların daha çok gazetecilik ve radyo-televizyon gibi iletişim disiplinlerindeki araştırmacılar tarafından gerçekleştirildiği ve bu nedenle konunun ekseriyetle modern dönem bağlamında ele alındığıdır. Bu noktadan hareketle Milli Mücadele dönemi bir kenara bırakılırsa Türk savaş muhabirliği üzerine yapılan çalışmaların genellikle Kore Savaşı²⁴ ve Kıbrıs Barış Harekâtı²⁵ ile Körfez Savaşı²⁶ ve Irak

¹⁸ BOA, *HR. SYS.*, 1967/1, 6, 7.

¹⁹ Örneğin Çanakkale Muharebeleri'nde cephede görev alacak muhabirlerin her biri için üzerinde boy, renk, bıyık, sakal ve sima gibi fiziksel özelliklerini belirten bir eşkâl cetveliyle birlikte muhabirin tâbiyeti, yaşı, hangi ajans veya gazeteye mensup olduğu, ismi, mezhebi, ikamet adresi, doğum yeri, rütbesi, pasaport veya tezkire numarası, bildiği lisanlar, mülahazat bilgileri ve son olarak muhabirin fotoğrafının da yer aldığı “*Orduya ilhak ruhsatnamesi*” evrakları, bu kurumsal düzenlemelere dair verilebilecek örneklerden biridir bk. BOA, *DH. EUM. VRK.*, 25/18.

²⁰ Saliha Özen, *Ceride-i Havadis Gazetesi'nin Gözünden 1853-1856 Kırım Savaşı*, (Nevşehir Hacı Bektaş Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2016, s. 19.

²¹ Doğu Aydın, *Avrupalı Savaş Muhabirlerinin Eserlerinde Kırım Savaşı*, (Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2010, s. 14.

²² Erol Baykal, *The Ottoman Press (1908-1923)*, Brill 2019, s. 18.

²³ Ali Koçak, *Savaşta Gazetecilik*, Eğitim Yayınları, İstanbul 2003, s. 26-32; Hayri Çetinkuş, *a.g.m.*, s. 335.

²⁴ Nazan Kahraman, *Kore Savaşı ve Türk Basını (Mayıs-Eylül 1950)*, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2002.

²⁵ Ali Koçak, *Türkiye'de Savaş Muhabirlerinin Çalışma Ortamları*, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2006, s. 33.

²⁶ Gülseren Tozkoşan, *Körfez Savaşı'nda Türk Basını ve Haber Kaynakları*, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1994.

Savaşı'na²⁷ odaklandığı dolayısıyla da Türk savaş muhabirliğinin hemen hemen son yarım yüzyıllık bir tarihe sığdırıldığı sonucu ortaya çıkmaktadır.²⁸

Arşiv belgeleri Trablusgarp Savaşı'nda çok sayıda yabancı savaş muhabirinin cephe hattında bulunduğunu gösterirken aynı ifadeleri Türk savaş muhabirleri adına söylemek oldukça zordur. Nitekim Trablusgarp Savaşı'nda Tanin gazetesinden Ahmet Şerif dışında bölgede ikinci bir Türk muhabirin izine rastlanmamaktadır. Aslına bakılırsa Ahmet Şerif de Trablusgarp Savaşı'na planlı bir şekilde katılım sağlamamış, bölgede Tanin gazetesi adına seyahatler gerçekleştirdiği bir sırada savaşa “tesadüf etmiş”; burada bulunduğu süre zarfında Tanin gazetesine gönderdiği mektuplar “*Darül Harb Mektupları*” başlığı altında yayınlanmıştır.²⁹ Öte yandan Trablusgarp'ın İstanbul'a olan uzaklığı ve düzenli bir iletişim sürdürebilmede yaşanabilecek sorunlar da göz önüne alındığında, Osmanlı basınının bölgede münferit veya toplu bir şekilde savaş muhabiri görevlendirebilmesi gerek lojistik gerekse teknik imkânlar bakımından pek de mümkün gözükmemektedir.

Ancak Osmanlı ordusu Balkan Savaşları'nda Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ olmak üzere 4 farklı müttefike karşı farklı şehir ve bölgelerde mücadele ettiği gibi savaşın en şiddetli şekilde yaşandığı Edirne, Kırklareli, Lüleburgaz ve Çatalca hattı da başkente oldukça yakındı. Bu nedenle İstanbul gazeteleri gerek I. Balkan Savaşı'nda gerekse II. Balkan Savaşı'nda birçok şehir, cephe ve hatta Avrupa başkentinde çok sayıda savaş muhabiri görevlendirmiştir. Ancak daha sonra da ifade edileceği üzere, I. Balkan Savaşı ve II. Balkan Savaşı'nda görev alan Türk savaş muhabirlerinin gerek çalışma şartları gerekse çalışma alanları birbirinden oldukça farklıdır.

Bu dönemde Sabah, İkdam, Tanin ve Tasfir-i Efkâr gibi dönemin önde gelen gazetelerinin ilk kez Balkan Savaşları sırasında belirli bir organizasyon dâhilinde savaş muhabiri kadroları oluşturduğu görülürken bu dönemdeki Türk savaş muhabirlerinin Avrupa basınındaki meslektaşlarına kıyasla amatör “hususî şehir muhabirleri” olarak faaliyet gösterdiğini de belirtmek gerekir.

Bu noktada Salim Aydın'ın, savaş muhabirliğini Osmanlı basını bağlamında değerlendirdiği “*Basın Tarihinde Balkan Savaşları*” başlıklı çalışmasında ileri sürdüğü tespitler de incelemeye değerdir. Yazar, Osmanlı basınında savaş muhabirliğinin bu süreçte henüz tam olarak gelişmediğini belirten ifadelerinde haklılık payına sahip olsa da yazarın savaş boyunca sadece bir iki gazetenin “*muhabir-i mahsusa*” personelinin bulunduğu ve bu muhabirlerin de verdiği haberlerde “tarafî” davrandığına yönelik tespiti tartışmaya açıktır.³⁰ İstanbul basını gerek I. Balkan Savaşı'nda gerekse II. Balkan Savaşı'nda Trakya Bölgesi'nde çok sayıda savaş muhabiri görevlendirmiştir. Özellikle II. Balkan Savaşı'nda Osmanlı ordusunun Çatalca hattından Edirne'ye kadar gerçekleştirdiği ileri harekâta bizzat katılım sağlayan bu muhabirler, bölgede tanıklık ettiği olayları görevli oldukları gazetelere telgraf ve mektuplar aracılığıyla günlük hatta saatlik olarak iletmiştir. Söz konusu telgraf ve mektupların içerikleri incelendiğinde muhabirlerin siyasi veya ideolojik bir söyleme sahip olmadığı daha ziyade savaşın askeri ve sosyal boyutu ile birlikte I. Balkan Savaşı'nda Bulgar ordusu tarafından bölgede gerçekleştirilen mezalim ve yağma olaylarına değindikleri görülmektedir.

²⁷ Gülçin Günay, *Birinci Körfez Savaşı, Irak Savaşı ve Değişen Gazetecilik*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2007.

²⁸ McLaughlin, *a.g.e.*, s. 69; William Biernatzki, “War and Media”, *Communication Research Trends*, vol. 22, S. 3, 2017, s. 4.

²⁹ Ahmed Şerif, *Anadolu'da Tanin*, C. 1, Haz. Mehmed Çetin Börekçi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. XVI.

³⁰ Salim Aydın, *Osmanlı Basınında Balkan Savaşları (1912-1913)*, (Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2012, s. 9.

3. I. Balkan Savaşı'nda Edirne'de Görev Yapan Türk Savaş Muhabirleri

Balkan Savaşı'nın başlamasından kısa bir süre önce yüksek tirajlı İstanbul gazeteleri, birçok Avrupa ve Balkan ülkesinin başkentleriyle birlikte savaşın meydana geldiği çeşitli cephelere hususi muhabirler görevlendirmiştir. Nitekim Osmanlı basınında ilk kez “*harb muhabirimizden alınan telgrafname*” ifadeleri eşliğinde yayınlanan haberlere Balkan Savaşları sırasında rastlanmaktadır. Alemdar gazetesi bu doğrultuda Osmanlı ordusunun Sofya, Belgrad, Çetine ve Atina'ya girişini ilk duyuran haberi yapma arzusunda olduğunu belirterek savaş sırasında meydana gelen gelişmeleri çok daha yakından takip edebilmek için yazı heyetini bir hayli genişletme kararı almıştır.³¹ Sabah gazetesi ise Viyana, Selânik, Kosova, Karadağ ve Edirne şehirlerinde görevlendirdiği muhabirlerle savaşın gidişatı hakkında en güvenilir haberleri, en hızlı şekilde kamuoyuna ulaştırabilmeyi hedeflemiştir.³² Bir diğer başkent gazetesi İkdâm daha önce Üsküp'te bulunan savaş muhabirinin³³ yanı sıra Edirne'de görevlendirdiği Yusuf Kenan Bey ile savaşın şehirdeki etkilerini anbean takip etmeye çalışmıştır.³⁴ Tanin gazetesi de aynı amaç doğrultusunda Aka Gündüz, Mustafa İsmail, Mehmet Ali Tefvik ve Mehmet Şeref'in yer aldığı savaş muhabirleri ekibine Edirne'de görevlendirdiği Ahmed Şerif'i de dâhil etmiştir.³⁵

3.1. Tanin Gazetesi Savaş Muhabiri Ahmed Şerif

Ahmed Şerif, mesleki kariyerine, II. Meşrutiyet'in en popüler gazetelerinden Tanin'de muhabir olarak başlamıştır. Doğum tarihi, yeri ve eğitimi hakkında Sina Akşin'in ileri sürdüğü çıkarımların³⁶ dışında somut verilere sahip olamadığımız Ahmed Şerif, Osmanlı kamuoyunda daha ziyade 1909 yılında başladığı Anadolu seyahati ile tanınan bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaklaşık olarak 5 yıl boyunca Anadolu, Irak, Suriye ve Trablusgarp'ta gerçekleştirdiği seyahatlerdeki gözlemlerini toplumsal, siyasî ve iktisadî açılardan kaleme alan Ahmed Şerif'in mektupları, “*Anadolu'da Tanin*” başlığı altında tefrika halinde yayınlanmıştır. Ahmed Şerif'in bu uzun soluklu seyahati kimliğinin bizatihi kendisi haline gelmiş olacak ki mezar taşında dahi “*Anadolu'da Tanin*” ibaresi yer almaktadır. Öte yandan Ahmed Şerif'in 1909-1914 yılları arasında gerçekleştirdiği seyahatlerde en durağan yılın 1912 olduğu görülmektedir. Nitekim 1912 senesinde sadece Eskişehir'i ziyaret eden Ahmed Şerif'in aynı yılın Ekim ayında bir savaş muhabiri olarak Edirne'de görevde bulunduğu anlaşılmaktadır.

Tanin gazetesi de tıpkı diğer İstanbul gazeteleri gibi, savaşı daha yakından takip edebilmek amacıyla bir muhabir heyeti meydana getirmiş, Ahmed Şerif de “*Edirne dâr-ül harbinde harekât-ı harbiyeyi takibe memur muhabir-i harb*” olarak görevlendirilmiştir.³⁷ Tanin, savaşın başlamasıyla birlikte kamuoyunu “*Balkanlar Muharebesi*” başlığı altında hazırladığı bir yazı dizisiyle Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ olmak üzere dört ayrı kısımda ayrıntılı bir şekilde bilgilendirmiştir. Bu kapsamda en ayrıntılı haberlere yer verilen Yunanistan cephesindeki gelişmeler “*Selânik Muhabir-i Mahsusu*”nun telgraflarına dayanırken³⁸ Bulgaristan cephesi ise gazetenin Edirne muhabiri Ahmed Şerif ve Kırklareli muhabiri

³¹ “Kâriyerimize”, *Alemdar*, S. 64-148, 15 Ekim 1912, s. 1.

³² “Sabah'ın Muharebeye Mahsus Teşkilât-ı İhbariyesi”, *Sabah*, S. 8294, 22 Teşrin-i evvel 1912, s. 1.

³³ “Kumanova'da Müsademe”, *İkdâm*, S. 5631, 24 Teşrin-i evvel 1912, s. 1.

³⁴ Hakan Şallı, “Yarım Kalan Bir Günlüğü Tamamlamak: İkdâm Gazetesi Harp Muhabiri Yusuf Kenan Bey'in Edirne Kuşatması Tefrikaları”, *Balkan Savaşları ve Edirne*, C. II. Ed. İlker Alp, İbrahim Kelağa Ahmet, Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü Yayınları, Edirne 2020, s. 173-210.

³⁵ Haluk Harun Duman, *Balkanlara Veda Basın ve Edebiyatta Balkan Savaşı (1912-1913)*, Duyap Yayınları, İstanbul 2005, s. 64.

³⁶ Ahmed Şerif, *a.g.e.*, s. XIII.

³⁷ “Edirne Etrafında Muhaberat-Bulgaristan”, *Senin*, S. 1480-51, 24 Ekim 1912, s. 1.

³⁸ “Yunanistan Cenûb Dâr-ül Harekâtında”, *Hak*, S. 1486-152, 30 Ekim 1912, s. 1.

tarafından gönderilen telgrafların yanı sıra Avrupa ve Balkan ülkelerinde yayınlanan gazetelerdeki haberlerin iktibas edilmesiyle, kamuoyunun bilgisine sunulmuştur.³⁹

Ahmed Şerif, Edirne'de bir yandan muhabirlik yaparken diğer yandan İstanbul'dan gelen gazeteleri de takip ederek gündem hakkında bilgi sahibi olmayı ihmal etmemiştir. Ahmed Şerif elde ettiği bilgileri resmi kaynaklardan teyit etmeye son derece özen gösterirken, gönderdiği telgraflarda sadece doğruluğundan emin olduğu haberlere yer vermiştir. Ahmed Şerif'in Tanin'e gönderdiği telgraflarda kuşatma başlamadan önce şehir civarında meydana gelen çatışmalar, şehrin kuşatma altındaki psikolojik durumu, Edirne'deki sağlık hizmetleri ve son olarak Bulgaristan ordusu tarafından şehir civarında gerçekleştirilen mezalim olaylarına değindiği görülmektedir.

Ahmed Şerif'in Tanin'e gönderdiği telgraflar göz önüne alındığında kendisi 22 Ekim 1912 tarihinde Edirne'ye ulaşmıştır.⁴⁰ Öte taraftan Ahmed Şerif'in şehirde görevde bulunduğu sırada Sabah gazetesinin savaş muhabiri Ahmed Rasim ile birlikte ortak bir mesai gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır.⁴¹ Edirne civarında meydana gelen muharebelere tanıklık eden bu ikili, müttefik Bulgaristan ve Sırbistan ordularının şehri kuşatmasından kısa bir süre önce ana hattın gerisinde yer alan Babaeski taraflarına doğru çekilmiş, dolayısıyla Ahmed Şerif'in Edirne'deki görevi oldukça kısa sürmüştür.

Ahmed Şerif'in Tanin'deki ilk 3 telgrafı sadece Edirne ve civarında meydana gelen muharebeler ile gelişmeleri konu edinirken, son 2 telgrafı ise, çok daha geniş kapsamlıdır ve Osmanlı Doğu Ordusu hakkında bilgiler içermektedir. Ahmed Şerif'in Edirne'deki harp muhabirliği görevinin kısa sürmesinin bir diğer nedeni ise Tanin'in sahibi Hüseyin Cahit Yalçın'ın bu sırada yayınlamış olduğu siyasî içerikli bir makale nedeniyle gazetenin 9 Kasım 1912 tarihinde kapatılmış olmasıdır.⁴² Dolayısıyla özelde Edirne kuşatmasını, genelde ise Trakya Bölgesi'nde gerçekleşen muharebeleri Ahmed Şerif'in gözlemleri aracılığıyla kesintisiz ve uzun soluklu bir şekilde takip edebilmek çeşitli sebeplerden dolayı imkânsız bir hale gelse de muhabirin savaşın başlangıç döneminde cephe hattından verdiği bilgiler son derece önemlidir.⁴³

3.2. Sabah Gazetesi Savaş Muhabiri Ahmed Rasim

Sabah gazetesi, Balkan Savaşı'nın başlangıcından kısa bir süre önce harbin cereyan ettiği şehirler ile kimi cephelerde meydana gelen gelişmeleri “doğru ve hızlı” bir şekilde öğrenebilmek adına; “Muharebe-i hazıra esnasında safahat-ı harbiye hakkında en mevzuk malûmata dest-res olmak üzere bir teşkilat vücudâ” getirmiştir. Viyana, Selanik, Kosova ve Karadağ sınırında görevlendirilen muhabirlerin isimleri ile bu bölgelerin sahip oldukları önemi ayrıntılarıyla aktaran gazete, Ahmed Rasim Bey'in görevlendirildiği “Edirne Havalisi” hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

*“Edirne mıntıkası en mühim bir darü'l-harekât ve menbaa-ı istihbarattır. O cihette ahvâlin heyet-i umumiyyesini takip ve mıntikanın muhtelif noktalarına giden muhabirlerimize nezaret etmek vazifesi Ahmed Rasim Bey tarafından kabul olunmuştur. Telgrafla verilecek malumattan başka mir-i mumâileyh müşâhedat ve muhakematını mektupla dahi iş'ar eyleyecektir. Ahmed Rasim Bey iki günden beri Edirne'de bulunmaktadır.”*⁴⁴

³⁹ “Balkanlar Muharebesi”, *Senin*, S. 1481-52, 25 Ekim 1912, s. 1.

⁴⁰ Ahmed Şerif, “Muhabir-i Mahsusumuzun Mektubu”, *Renin*, S. 1487, 31 Ekim 1912, s. 2.

⁴¹ Ahmed Rasim, “Maras Mıntıkasından Yeni Bir Huruç”, *Sabah*, S. 8305, 2 Kasım 1912, s. 4.

⁴² Alpay Kabacalı, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1990, s. 69; “Meşrutiyet Devrine Ait Cavit Bey'in Hatıraları”, *Tanin*, S. 4454-160, 10 Şubat 1944, s. 2.

⁴³ Hakan Şallı, “Bir Osmanlı Seyyahının Savaş Muhabirliği Günleri: Anadolu'da Tanin Yazarı Ahmed Şerif'in Balkan Savaşı ve Edirne Kuşatması Gözlemleri”, *Tarih ve Gelecek*, C. 7, S. 2, 2021, s. 570-591.

⁴⁴ “Sabah'ın Muharebeye Mahsus Teşkilât-ı İhbariyesi”, *Sabah*, S. 8294, 22 Teşrin-i evvel 1912, s. 1.

Resim 1: Ahmed Rasim

Anlaşıldığı üzere, Sabah gazetesi Edirne ve civarında birçok muhabir görevlendirirken Ahmed Rasim de şehirde baş muhabir olarak yetkilendirilmiştir. Ahmed Rasim, cepheye muhabir olarak gitmeyi kabul ettiği gün “*seferi kıyafetiyle matbaaya gelir, herkesle vedalaşarak yola çıkar*”. Ahmed Rasim’in bu yolculuk sırasında gönderdiği bir iki mektup her ne kadar “*nikbinlik*” içerse de kısa süre sonra İstanbul ile olan irtibatını kaybeder. “*Bütün matbaa halkı*” Ahmed Rasim’in Edirne’de mahsur mu kaldığı, yoksa başka bir bölgeye mi geçtiği ya da şehirden çıkmışsa neden telgraf ve mektup göndermediği sorularını “*merak ve endişe içinde*” birbirine sormaya başlar. Ancak “*günün birinde*” ortaya çıkan Ahmed Rasim, “*Edirne’den son dakikada ayrıldığını, trenlerin düzenli işlemediğini, her tarafta büyük bir şaşkınlık ve perişanlık*” olduğunu belirterek, günlerce süren uzun bir yolculuğun ardından İstanbul’a nasıl ulaştığını gazetede ki arkadaşlarına ayrıntılarıyla aktarır.⁴⁵

Ahmed Rasim’in Edirne’den gönderdiği telgraflar, Sabah’ın diğer şehirlerde görevlendirdiği muhabirlerden gelen telgraflarla birlikte genellikle gazetenin son sayfasında yer alan “*Sabah’ın Hususi Telgrafları*” başlığı altında yayınlanmıştır. Dolayısıyla bu sütunda yer alan telgraflar, savaşın askeri seyirinin birçok şehir ve cepheden aktarıldığı, bütüncül bir savaş gündemi muhteviyatına sahiptir.

Ahmed Rasim, Sabah gazetesine gönderdiği telgraflarda daha çok şehir civarında bulunan tabyalardaki mücadelelere değinmiştir.⁴⁶ Öte yandan Ahmed Rasim’in gönderdiği telgraflar kronolojik olarak takip edildiğinde, kendisinin Kasım ayının ilk haftasından itibaren haber akışında, diğer bir deyişle iletişim kurma noktasında bazı sorunlar yaşadığı anlaşılmaktadır. Nitekim hatırlanacağı üzere bu sırada Ahmed Şerif Bey ile birlikte hareket eden Ahmed Rasim, Edirne’de yaklaşık 1 hafta bulunduktan sonra şehirden ayrılmış; muhabirin Sabah gazetesi ile olan iletişim sorunu da bu süreçte yaşanmıştır.

I. Balkan Savaşı’nın başlangıcında Sabah gazetesi tarafından Edirne’de görevlendirilen Ahmed Rasim Bey, ilerleyen günlerde yine aynı görevle farklı bir gazete adına cephe hattında bulunmuştur. 1913 yılının Şubat ayında Tasvir-i Efkâr gazetesinde göreve başlayan Ahmed Rasim, gazete idaresi tarafından Hadımköy hattına gönderilmiştir. Bölgede 16 Şubat ve 23 Şubat tarihleri arasında 1 hafta boyunca görevde bulunan muhabirin gözlemleri 6 tefrika halinde “*Darül Harb Mektupları*” başlığı altında yayınlanmıştır. Ahmed Rasim, Hadımköy’e ulaşır ulaşmaz Osmanlı Ordusu Başkumandanı İzzet Paşa’nın yanına giderek kendisi ile kısa bir görüşme gerçekleştirir. Bu süreçte Osmanlı ordu karargâhında bulunan tek Türk muhabir

⁴⁵ Enes Tahsin Til, *Gazeteler ve Gazeteciler*, Haz. İbrahim Şahin, Bilge Yayınevi, İstanbul 2004, s. 134.

⁴⁶ Ahmed Rasim, “Büyük Bir Muharebe”, *Sabah*, S. 8296, 24 Ekim 1912, s. 4; Ahmed Rasim, “Edirne ve Kırkkilise’de”, *Sabah*, S. 8297, 25 Ekim 1912, s. 4.

olduğu anlaşılan Ahmed Rasim, kaleme aldığı mektuplarda Çatalca hattında meydana gelen muharebeler, ordunun sıhhi durumu ve Edirne'de meydana gelen gelişmelere değinmektedir. Gönderdiği mektuplarda Çatalca-Hadımköy hattı hakkında ayrıntılı bilgilere yer veren Ahmed Rasim özellikle muharebelerin gerçekleştiği noktaları kroki olarak çizerek, Avrupa basınında “war-artist” olarak da tanımlanan savaş muhabirliği mesleğinin Osmanlı basınındaki ilk örneklerini vermiştir.⁴⁷

3.3. İkdam Gazetesi Savaş Muhabiri Yusuf Kenan ve Sabah Gazetesi Savaş Muhabiri Hüseyin Nazmi

İkdam gazetesi savaş muhabiri Yusuf Kenan ile Sabah gazetesi savaş muhabiri Hüseyin Nazmi her ne kadar ayrı gazetelerin personelleri olsalar da Edirne kuşatmasının başından sonuna dek teşrik-i mesai halinde bulunmuşlardır. Nitekim Kenan ve Nazmi Bey'in kuşatma boyunca yapmış olduğu çalışmalar göz önüne alındığında muhabirlerin adeta “ayrılmaz bir ikili” olduğu söylenebilir. Kuşatma sırasında Edirne'de bulunan ilk Osmanlı tiyatrocularından Raşid Rıza, Kenan ve Nazmi beyleri gerek sokakta gerekse kahvede sürekli olarak yan yana görmekte ve “iki refik” hakkındaki gözlemlerini şu ifadelerle aktarmaktadır:

Resim 2: Yusuf Kenan ve Hüseyin Nazmi Beyler

“Onlara ilk defa Rumeli Gazinosu'nda rast gelmiştim. Bilmem nasıl oldu? O gün gelen Sabah gazetesinin son havadislerini okurken kulağımda yüksek perdeden, Karagöz okutanlara uzunca bir vay çınladı. Baktım. İki sima. İki acayip tip. Gözlerimi oğuşturdum, simalar yabancı değil. Değil ama. Ne bileyim? Buyrun! dedim. Oturdular. Selamlaştık. Birisi kısarık boylu, zayıf, sivri sakallı, velfecri gözlü, korkulası kıyafetli bir adam. Diğeri ala Amerikan bıyıkları, baygın gözleriyle refikine benzemekten sarfı nazar etmekte. Arkadaş oldukları ancak elbiselerinden anlaşılıyor. Her ikisinde de sarı abadan birer öcü ceketi yine aynı kumaştan pantolon, Napolyon çizmeler, tabanca, fişenklikler, boyun çantası, dürbün, fazla olarak sakallı da bir de afilli kısa bir gocuk. Neyse tereddüdüm çok sürmedi. Tanıştık. Bizim eski dostlar. İki İstanbul beyi. Bu kıyafetler ne? dedim. Yoksa buraya gönüllü mü geldiniz? Sakallı bir

⁴⁷ Ahmed Rasim, “Darül Harb Mektupları 6”, *Tasvir-i Efkâr*, S. 676, 23 Şubat 1913, s. 1; Ahmed Rasim, “Darül Harb Mektupları”, *Tasvir-i Efkâr*, S. 669, 16 Şubat 1913, s. 1. Savaş muhabirliğinin bir türü olan “war artist” hakkında bk. “War Artist&The Illustrated London News”, *The Illustrated London News*, vol. CLXI, S. 3837, 1912 s. 638.

hokkabaz çevikliği ile elini cebine soktu. Küçük bir cüzdan çıkardı. İşte vesikam, dedi. Sabah gazetesinin, arkadaşım da İkdâm gazetesinin Edirne harp muhabiriyiz."⁴⁸

Kuşatmanın başından sonuna kadar şehirde bulunan bu ikili aynı zamanda Edirne'deki Bulgaristan idaresinin ilk 2 ayına da tanıklık etmiştir.⁴⁹ Öte yandan Kenan Bey ile Nazmi Bey'i Edirne'deki diğer savaş muhabirlerinden ayıran tek özelliği bu değildi. İkili bir yandan gazeteleri adına savaş muhabirliği görevini sürdürürken diğer yandan da kuşatmanın birer tanığı olarak bu süreçteki tanıklıklarını otobiyografik bir metin olarak kaleme almıştır. "*Edirne'de Altı Ay Musavver Edirne Tarihi Mahsuriyyeti*" başlığını taşıyan bu metin, muhabirler tarafından günlük suretinde tutulsa da kuşatmanın sona ermesinin ardından bir hatırat şeklinde yayınlanmıştır. Her biri onar cüz olmak üzere üç ciltten meydana gelmesi planlanan bu metnin ilk cildi savaşın başlangıcından mütarekeye kadar olan sürece, ikinci cildi mütareke dönemine ve üçüncü cildin ise Edirne'nin işgali ve işgalin sebeplerine ayrılması düşünülmüş fakat bu proje ikili tarafından metnin sadece birinci cildine ait ilk 3 cüzün yayınlanması ile son bulmuş⁵⁰, geriye kalan cüzler ise Yusuf Kenan Bey tarafından İkdâm gazetesinde tefrika olarak neşredilmiştir⁵¹.

Bununla birlikte Yusuf Kenan Bey ve Hüseyin Nazmi Bey, Edirne'de buldukları süre zarfında savaş muhabirliğinin yanı sıra daha önce yayınlanmakta olan fakat kuşatma nedeniyle uzun bir süredir yayınlanamayan Vatan gazetesini yeniden yayınlamaya başlamışlardır. Kuşatma sırasında her biri 4 sayfa olmak üzere toplamda 3 sayı olarak yayınlanan gazetenin 19 Ocak 1913 tarih ve 189-1 sayılı nüshasında yer alan ifadelerle göre muhabirler bu gazeteyi "*Edirne'nin fedakâr müdafileriyle ahalisine bir hidemat ifa etmek maksadıyla*" yayınlamaya başlamıştır. Gazetenin herhangi bir siyasi görüşe sahip olmadığını belirten muhabirler amaçlarının sadece "*hayat-ı mahsuriyetin muhtelif safahatını pek açık ve sade bir lisan ile*" kamuoyuna sunmak olduğunu ifade etmişlerdir.⁵²

Yusuf Kenan ve Hüseyin Nazmi'nin mensup oldukları gazeteler her ne kadar farklı olsa da muhabirlerin kuşatma boyunca birlikte hareket etmeleri gazetelerine gönderdikleri telgraf içeriklerinin de önemli ölçüde benzerlikler göstermesine neden olmuştur. Nazmi Bey kuşatma boyunca şehirde bulunmasına rağmen Sabah gazetesine sadece 23 Ekim-10 Kasım 1912 tarihleri arasında düzenli olarak telgraf gönderebilmiştir. Bu tarihler arasında şehir ve civarında meydana gelen gelişmeleri hemen hemen her gün Sabah gazetesine ileten Nazmi Bey, telgraf iletişiminin kesilmesiyle birlikte bu tarihten sonra telgraf gönderememiştir.

Edirne'de Ahmed Rasim Bey'in nezaretinde muhabirlik görevini sürdüren Nazmi Bey'in gönderdiği telgraflar, gazetenin diğer şehirlerde bulunan muhabirlerinden gelen telgraflarla birlikte "*Sabah'ın Hususi Telgrafları*" başlığı altında yayınlanmıştır. Nazmi Bey, Sabah gazetesine gönderdiği telgraflarda daha çok şehir civarında yer alan Maraş Tabyası⁵³, Ahırköy ve Kadıköy ile Arda ve Meriç nehirleri civarında meydana gelen muharebeler hakkında bilgiler yer vermiştir.⁵⁴ Nazmi Bey ilerleyen günlerde gönderdiği telgraflar da ise Edirne ile birlikte Kırklareli civarında meydana gelen mücadeleleri de ayrıntılarıyla aktarmıştır.⁵⁵ Edirne'de

⁴⁸ Raşid Rıza - Fahreddin Razi, *Edirne Muhasara Duyguları*, Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası, İstanbul 1329, s. 24-25; Lionel James, *Türklerin Balkan Hezimetini*, Çev. S. Emre Bekman, İz Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 18.

⁴⁹ Yusuf Kenan, "Edirne Nasıl Sükût Etti", *İkdâm*, S. 5830, 15 Mayıs 1913, s. 3.

⁵⁰ Kenan ve Nazmi, *Edirne'de Altı Ay Musavver Edirne Tarih-i Mahsuriyyeti*, Cüz. 1-3. Matbaa-i Hayriyye Şürekâsı, İstanbul 1328-1329, s. 1-48; *Edirne'de Altı Ay Musavver Edirne Tarih-i Mahsuriyyeti*, Cüz. 1- 2- 3, C. 1. Haz. Haluk Kayıcı, Ceren Matbaacılık, Edirne 2014, s. 6.

⁵¹ Hakan Şallı, *a.g.m.*, s. 173-219.

⁵² "İfade", *Vatan*, S. 189-1, 19 Ocak 1913, s. 1; Hakan Şallı, *a.g.m.*, s. 180-182.

⁵³ Nazmi, "Edirne Mintikasında Maraş'da Şanlı Galibiyet", *Sabah*, S. 8295, 23 Ekim 1912, s. 4.

⁵⁴ Nazmi, "Yine Muvaffakiyet", *Sabah*, S. 8297, 25 Ekim 1912, s. 4.

⁵⁵ Nazmi, "Kırkkilise'de Parlak Bir Zafer", *Sabah*, S. 8300, 28 Ekim 1912, s. 4; Nazmi, "Şark Ordusu İlerliyor", *Sabah*, S. 8302, 30 Ekim 1912, s. 4; Nazmi, "Şark Ordusu", *Sabah*, S. 8298, 26 Ekim 1912, s. 4.

oldukça titiz bir mesai gerçekleştirdiği anlaşılan Nazmi Bey, 22 Ekim 1912 tarihinde Sabah gazetesine 09.10, 11.00, 11.30 ve 14.30 saatlerinde 4 farklı telgraf göndermiştir. Keza 31 Ekim 1912 tarihinde de gazeteye çok sayıda telgraf göndermiş olan Nazmi Bey'in telgraflarının sayısı Kasım ayının ilk haftasından itibaren yaşanan iletişim sorunları nedeniyle giderek azalmaya başlamış, bu süreçte “*Sabah'ın Hususi Telgrafları*” başlığı altında yayınlanan savaş haberlerinin hemen hemen hepsi gazetenin Viyana muhabiri Mehmed Sadık Bey'in gönderdiği telgraflardan meydana gelmiştir.

3.4. Ziya Şakir

Yazmaya henüz 16 yaşında başlayan Ziya Şakir, 20. yüzyıl Osmanlı basın tarihinin en renkli ve üretken karakterleri arasında yer almaktadır. Terakki, Hanımlara Mahsus Gazete ve Çocuklara Mahsus Gazete, Ziya Şakir'in başyazar olarak çalıştığı yayınlar arasında yer alırken Mecmua-i İnkılap dergisi ile Genç Türk ve Hak gazeteleri de meslek hayatının erken döneminde görev aldığı ve neşredilmesinde önemli katkılar sağladığı diğer süreli yayınlardır.⁵⁶ Ancak Ziya Şakir'in yayıncılık ve gazetecilik faaliyetlerinin savaş dönemlerinde belirgin bir şekilde artış göstermesi oldukça dikkat çekicidir. I. Dünya Savaşı ve Türk Milli Mücadelesi'nde Bursa'da yayınlanan Ertuğrul gazetesinde başta yazarlık olmak üzere çeşitli görevler üstlenen Ziya Şakir aynı zamanda Cumhuriyet döneminin en fazla esere sahip olan ve ilk büyük sözlü tarih yazarı olarak da anılmaktadır.⁵⁷ Öte yandan Ziya Şakir'in gazetecilik faaliyetleri her ne kadar sözü edilen bu iki savaş döneminde belirginleşse de kendisinin Edirne kuşatması sırasında da bu görevi sürdürdüğü hatta savaş ve gazetecilik bağlamındaki ilk deneyimini bu tarihte elde ettiği anlaşılmaktadır. Fakat Ziya Şakir'in bu görevi diğerlerinden oldukça farklıdır.

Resim 3: Ziya Şakir (sağda) Edirne kuşatması sırasında

Ziya Şakir, I. Balkan Savaşı'na gönüllü er olarak katılmış ve Bursa Taburu'na mensup olarak Edirne kuşatmasında bulunmuştur. Ancak 18-19 Aralık 1912 tarihinde Edirne Doğu Cephesi Kumandanı Ali Şefik Bey'den Bursa Alay Kumandanlığı'na gönderilen telgraf, kendisi için bir dönüm noktası olmuştur. Ali Şefik Bey, Ziya Şakir'in derhal karargâhına gönderilmesini isterken küçük bir ayrıntının da altını çizmiştir; “*Bizzat bana gelecek ve benimle görüşecektir*”⁵⁸

⁵⁶ Behset Karaca - Güngör Göçer, “Gönüllü Bir İttihatçı Olarak Balkan Harbi'ne Katılan Ziya Şakir'in Harp Hatıraları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 29, 2017, s. 528-530.

⁵⁷ Ali Birinci, *Tarihin Alacakaranlığında Meşahir-i Meçhuleden Birkaç Zat-2*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2010, s. 230.

⁵⁸ Ziya Şakir, *Meçhul Asker 1912 Edirne Muhasarası*, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul 2011, s. 236.

Cephe kumandanlığı karargâhına giderken tam olarak neyle karışılacağından emin olmayan Ziya Şakir'in "yüreği şiddetle" çarparken kendisi Ali Şefik Bey'in odasına girmek için ilk adımlarını attığı sırada hissettiği heyecanı şu şekilde tarif eder: "O anda aldığım geniş nefes, ciğerlerimi yırtacak kadar büyüktü". Ancak Ziya Şakir'in korkuyla karışık yaşadığı heyecan, Ali Şefik Bey ile görüştüğünden sonra yerini yeni bir görevin sorumluluğuna bırakmıştır. Edirne kamuoyunun moral ve motivasyonunu yükseltebilmek adına bir gazete yayınlanmasını düşünen Kumandan, daha önce İstanbul'da gazetecilik yapan Ziya Şakir'in bu noktadaki tecrübelerinden faydalanmayı düşünmüştür. İkili arasında yapılan görüşmelerde mevcut şartlar altında yeni bir gazete yayınlamanın oldukça güç olacağı düşünüldükçe, kuşatma nedeniyle düzenli olarak yayınlanamayan "Edirne" ismindeki gazetenin "diriltilmesine" karar verilmiştir.⁵⁹ Ziya Şakir bu doğrultuda gazetenin sahibi Mustafa Şevket Bey ile görüşmek için kendisinin konakladığı eve gider. M. Şevket Bey her ne kadar siyasi düşüncelerinden ötürü bu fikre pek sıcak bakmasa da Ziya Şakir "bugün düşünülecek yegâne şey, kalenin namusu ve hayatıdır" sözleriyle M. Şevket Bey'i ikna ederek gazetenin düzenli olarak yayınlanması noktasında "üç aşağı beş yukarı" anlaşılır.⁶⁰

Güngör Göçer, 2017 yılında tamamladığı "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Popüler Bir Tarihçi: Ziya Şakir" başlıklı doktora tezinde, yazarın bu görevi 20 Aralık 1912 ile 3 Şubat 1913 tarihleri arasında Yeni Edirne gazetesinde yerine getirdiğini belirtmektedir. Ancak Göçer yapmış olduğu tüm araştırmalara rağmen; "Savaş döneminde her şeyin yerle bir olduğu ve Bulgar işgalinin başladığı dönemin Edirne'si düşünüldüğünde bu gazete nüshalarının bize ulaşmasının çok da mümkün olmadığı anlaşılacaktır"⁶¹ ifadeleriyle Yeni Edirne gazetesine ulaşamadığını belirtmektedir. Ziya Şakir her ne kadar Edirne kuşatması sırasında bir savaş muhabiri olarak görevlendirilmemiş olsa da şehirde gerçekleştirmiş olduğu gazetecilik faaliyetleri bu bağlamda anılmaya değerdir.

3.5. Tasvir-i Efkâr Gazetesinin Edirne'deki Savaş Muhabirleri

24 Ekim 1912 tarihine gelindiğinde Tasvir-i Efkâr idarehanesi de tıpkı diğer İstanbul gazeteleri gibi bir savaş muhabiri ekibi oluşturduğunu okuyucularına şu ifadelerle aktarmıştır;

"Tasvir-i Efkâr intişarından sonra tahdis eden harbe karşı da yabancı kalamazdı. Bunu her günkü neşriyatımız teyid eylemektedir zan ederiz. Bu hususta imkânın müsaade ettiği eser tekmil-i ibraz eylemek mecburiyet maneviyesinde bulunduğumuzu takdir eylediğimizden, Darül harekâtların cümlesine muhabirin-i mahsusa tayin ve izam eyledik. Birkaç gün zarfında telgrafnameler ve mektuplarla her tarafta cereyan edecek hadisattan haberdar olacak ve biltabi karilerimizi de haberdar eyleyeceğiz."⁶²

Tasvir-i Efkâr, bu bilgiyi kamuoyu ile paylaşmadan birkaç gün önce bölgede bulunan muhabirlerinden gelen haberleri "Darülharb'den Mektublar" başlığı altında sütunlarına taşımaya başlamıştır. 21 Ekim 1912 tarihinde aynı başlık altında "Harbin Arife-i Hulûlü" ifadeleriyle yayınlanan haberde, 18 Ekim 1912 tarihinde Edirne çevresinde meydana gelen ilk çarpışmalardan söz edilmektedir.⁶³ Söz konusu haberde muhabirin ismi açık şekilde belirtilmezken Ayın ve Kef harflerinin yer aldığı görülmektedir. Gazetenin 22 Ekim 1912 tarihli sayısında "muhabirini harbiyemizden Cezmi Bey'in" Selanik'te yayınlanan Turan gazetesinde "Balkan Muharebesi" başlığı ile kaleme aldığı makaleden söz edilmesi de dikkate değerdir. Tasvir-i Efkâr'ın henüz savaş muhabirleri ekibini oluşturmadan önce Edirne ve Selanik gibi I. Balkan Savaşı'nda kuşatma altına giren şehirlerden mektup ve telgraflar alması, gazetenin bu şehirlerde hâlihazırda görevde bulunan muhabirleri olduğunu göstermektedir.⁶⁴ Ancak 25 Ekim

⁵⁹ Age, s. 238-239.

⁶⁰ Age, s. 240-241.

⁶¹ Güngör Göçer, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Popüler Bir Tarihçi: Ziya Şakir*, (Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Isparta 2017, s. 12.

⁶² "Harb Muhabirlerimiz", *Tasvir-i Efkâr*, S. 567, 24 Ekim 1912, s. 1.

⁶³ "Darülharb Mektupları Harbin Arife-i Hulûlü", *Tasvir-i Efkâr*, S. 564, 21 Ekim 1912, s. 1-2.

⁶⁴ "Ak İle Karanın Seçileceği Gündeyiz", *Tasvir-i Efkâr*, S. 565, 22 Ekim 1912, s. 1.

1912 tarihinden itibaren yani sahada görevlendirilen muhabirlerden telgraflar gelmeye başlamasıyla birlikte Tasvir-i Efkâr gazetesi savaş haberlerini çok daha ayrıntılı ve günlük olarak kamuoyuna sunmaya başlamıştır. Fakat telgrafların gazete idarehanesine gece geç saatlerde ulaşıyor olması muhabirlerden gelen savaş haberlerinin daha ziyade gazetenin son sayfasında yer almasına neden olmuştur. Nitekim Edirne muhabirinden 24 Ekim 1912 tarihinde gece 20.30 ve 21.30'da ulaşan, Tunca ve Arda Nehri civarında meydana gelen küçük çaplı çarpışmalardan söz eden telgraflar “*Gazetemiz destekle tab'a verilirken*” ifadeleri eşliğinde yayınlanmıştır.⁶⁵ Yine ertesi gün Edirne'den gece geç saatte gelen telgrafların da “*Son saatte gazetemizi destekle tab'a vermezden evvel*” yayınlanabildiği belirtilmiştir.⁶⁶

Gazetenin ilerleyen günlerde Osmanlı Doğu Ordusu'nun harekâtları ve durumu hakkında verdiği bilgilerde kayda değer bir artış görülmektedir. Haber içeriklerinin artış göstermesindeki en önemli sebebin gazete muhabirlerinden Eşref Bey'in çalışmaları olduğu söylenebilir.⁶⁷ Ekim ayının sonunda Edirne'den gelen haberlerde ise “Vecdi” isimli bir muhabirin imzası bulunmaktadır. Vecdi bu tarihlerde şehir ve civarında meydana gelen gelişmelerin yanı sıra Osmanlı Doğu Ordusu hakkında elde ettiği istihbaratı Tasvir-i Efkâr gazetesine iletmıştır.⁶⁸

Gazetenin savaş muhabirleri, Ekim ayının sonuna gelindiğinde çalışmalarını sıklaştırmış, başta Selanik ve Edirne olmak üzere Trakya Bölgesi'ndeki çeşitli yerleşim birimlerinden çok sayıda telgraf göndermeye başlamışlardır. Ancak savaş muhabirlerinin Kasım ayının ilk günlerinden itibaren gazete ile iletişim kurmada sorun yaşadığı anlaşılmaktadır. Nitekim Tasvir-i Efkâr'ın “*İhtar*” başlıklı haberine bakılacak olursa savaş bölgesinde görevlendirilen muhabirlerden “*dün gece geç vakte kadar hiçbir telgrafname*” alınmadığı ancak gazetenin yayınlanmasından sonra “*muhabirlerimizden telgraflar gelecek olursa*” bu haberlerin ikinci baskı ile yayınlanacağı bildirilmiştir.⁶⁹

Tasvir-i Efkâr'ın Edirne muhabiri yaklaşık 1 hafta sonra gazete idarehanesi ile irtibata geçmeyi başarmış olacak ki “*Tasvir-i Efkâr'ın Hususi Telgrafnamesi*” başlığı altında Edirne'deki Osmanlı birliklerinin gerçekleştirdiği huruç hareketleri, elde edilen esir ve mühimmat bilgisinin yer aldığı haberler kamuoyu ile paylaşılmıştır.⁷⁰ 2 gün sonra yayınlanan telgrafta ise Bulgar ordusu ile Maraş ve Kartaltepe istihkâmlarında meydana gelen mücadeleler hakkında ayrıntılı bilgilerin okuyucuları ile buluşturulmuştur.⁷¹

4. II. Balkan Savaşı'nda Edirne'de Görev Yapan Türk Savaş Muhabirleri

I. Balkan Savaşı'nda Osmanlı ordularının kısa bir süre içerisinde mağlup olması ve bu durumun uluslararası kamuoyundan gizlenmek istenmesi nedeniyle⁷² yabancı muhabirlerin yazdığı telgraflar sansüre tabi tutulurken⁷³, 1912'nin Kasım ayına gelindiğinde daha önce cephe hattına alınan muhabirlerin ilk olarak Çatalca'ya kadar geriye çekildiği ardından da en fazla

⁶⁵ “Gazetemiz Destekle Tab'a Verilirken: Edirne Darül Harekâtında”, *Tasvir-i Efkâr*, S. 568, 25 Ekim 1912, s. 4.

⁶⁶ “Son Saatte Gazetemizi Destekle Tab'a Vermezden Evvel: Edirne Darül Harekâtında”, *Tasvir-i Efkâr*, S. 569, 26 Ekim 1912, s. 4.

⁶⁷ Eşref, “Tasvir-i Efkâr'ın Hususi Telgrafları, Şark Ordusunda Taarruz-ı Harekât Başladı”, *Tasvir-i Efkâr*, S. 573, 30 Ekim 1912, s. 4.

⁶⁸ “Tasvir-i Efkâr'ın Hususi Telgrafları, Terk-i Mevaki Eden Memurlar”, *Tasvir-i Efkâr*, S. 573, 30 Ekim 1912, s. 4.

⁶⁹ “İhtar”, *Tasvir-i Efkâr*, S. 575, 1 Kasım 1912, s. 4. Tasvir-i Efkâr gazetesinin ikinci baskı olarak belirttiği yayın, “ilave” olarak tanımlanabilir. Münir Süleyman Çoğanoğlu, Osmanlı basınındaki ilk ilave yayınların Kırım Savaşı sırasında Ceride-i Havadis tarafından yayımlandığını belirtirken ilavelerin II. Meşrutiyet'in ilanı, Trablusgarp Savaşı ve Balkan Savaşları döneminde de sıklıkla yayımlandığını ifade etmektedir, bk. Münir Süleyman Çapanoğlu, *Basın Tarihimizde (İlave)*, Hür Türkiye Yayınları, İstanbul 1960, s. 21-51.

⁷⁰ “Tasvir-i Efkâr'ın Hususi Telgrafnamesi, Edirne İstihkâmâtı Önünde”, *Tasvir-i Efkâr*, S. 581, 7 Kasım 1912, s. 4.

⁷¹ “Tasvir-i Efkâr'ın Hususi Telgrafnamesi”, *Tasvir-i Efkâr*, S. 583, 9 Kasım 1912, s. 4.

⁷² Lionel James, *a.g.e.*, s. 9-12.

⁷³ Yunus Emre Tekinsoy, *Balkan Savaşları'nda Osmanlı Kamuoyu*, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2015, s. 479.

Hadımköy'e kadar ilerleyebileceği, bunun da Harbiye Nezareti'nden alınacak izne tabi olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla I. Balkan Savaşı'nı cepheden takip etmek isteyen çok sayıda yabancı muhabir, savaş sahasından çıkarıldığı gibi Türk savaş muhabirleri de bölgeye alınmamıştır. 21 Kasım 1912 günü İstanbul Sirkeci Tren Garı'ndan hareketle Osmanlı Ordu Karargâhı'na ulaşan Tatar muhabir Fatih Kerimi, burada karşılaştığı binbaşından, cephe hattında “*yüzden fazla*” muhabirin bulunduğunu fakat aralarında tek bir Müslüman muhabirin yer almadığını öğrenmiştir.⁷⁴ Ancak I. Balkan Savaşı'nda Osmanlı ordusu içerisinde kendilerine yer bulamayan Türk savaş muhabirleri, II. Balkan Savaşı sırasında Osmanlı ordusunun Trakya Bölgesi'nde gerçekleştirdiği ileri harekâta aktif bir şekilde yer almış, bu süreçte ordu içerisine entegre olarak savaş hattında gazeteleri adına çalışmalar gerçekleştirmiş; I. Balkan Savaşı'nda daha ziyade Edirne ve Selanik gibi kuşatma altında bulunan şehirlerde görev yapan Türk savaş muhabirleri, II. Balkan Savaşı'nda çok daha geniş bir çalışma alanına sahip olmuştur.

II. Balkan Savaşı'nda Osmanlı ordusu ile birlikte hareket eden Türk savaş muhabirlerinin gazetelerine gönderdiği telgraflarda kendilerinden genellikle “*karargâh muhabiri*” olarak söz edildiği görülmektedir. Bununla birlikte II. Balkan Savaşı'nda Türk savaş muhabirlerinin ordu içerisine bu denli dâhil olabilmesi de üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Osmanlı ordusunun I. Balkan Savaşı'nda almış olduğu mağlubiyetler nedeniyle özellikle uluslararası kamuoyunda mağlup devlet imajına sahip olmak istemeyen Osmanlı bürokrasisi, yabancı muhabirlerin faaliyetlerini askeri sansür aracılığıyla kontrol altında tutmaya çalışmıştır. Ancak II. Balkan Savaşı'nda gerek Osmanlı ordusunun ileri harekâtle yeniden sınırlarına dâhil edeceği şehirlerin gerekse Trakya Bölgesi'nde Bulgar ordusu tarafından gerçekleştirilen mezalim ve yağma olaylarının kamuoyuna hızlı bir şekilde duyurulması için savaş muhabirleri cepheye bizzat davet edilmiş; kısa süre önce alınan mağlubiyetler nedeniyle askeri sansüre tabi tutulan bu görevliler II. Balkan Savaşı'nda adeta bir propaganda öznesi olarak kullanılmıştır.

Dolayısıyla Türk savaş muhabirleri bu süreçte çok daha organize ve yekpare bir şekilde hareket etmiştir. Öyle ki Çatalca hattını müdafaa eden Osmanlı ordusunun Edirne'ye doğru harekete geçmesine karar verildiği zaman “*ordu içerisinde bulunan matbuat-ı Osmaniye erkânı da*” ordunun bu harekâta “*cesur bir asker gibi*” eşlik etmiş, Edirne ve Kırklareli'nin geri alınışına şahitlik ederek “*bu müjdeyi millet-i Osmaniye*” ilan etmiştir.⁷⁵

Özellikle dönemin popüler dergilerinden olan Şehbal ve Resimli Kitab, başta Edirne olmak üzere Trakya Bölgesi'nde Bulgaristan ordusu tarafından gerçekleştirilen mezalim, yağma ve meydana gelen tahribatı gösteren çok sayıda görseli “*muhabirin-i mahsusamızın fotoğraflarından*” ifadesi ile yayınlamıştır.⁷⁶ Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin II. Balkan Savaşı sırasında Türk savaş muhabirlerine gösterdiği bu yaklaşımın bir benzeri yine aynı amaç doğrultusunda yabancı savaş muhabirlerine de gösterilmiş, Osmanlı Harbiye Nezareti bu görevlileri yaşananları yerinde inceleyebilmesi, sivil halk ile görüşmeler gerçekleştirmesi ve tanıklıklarını uluslararası kamuoyunda yayınlayabilmesi için bizzat ağırlamış hatta otomobiller ile seyahat etmelerine olanak tanımıştır.⁷⁷

4.1. Tasfir-i Efkâr Gazetesinin Savaş Muhabirleri

Dönemin yüksek tirajlı gazetelerinden Tasfir-i Efkâr⁷⁸, Osmanlı ordusunun II. Balkan Savaşı'nda ileri harekâta geçmesiyle birlikte biri Edirne'de diğeri ordu karargâhında olmak

⁷⁴ Fatih Kerimi, *İstanbul Mektupları*, Çev. Fazıl Gökçek, Çağrı Yayınları, İstanbul 2012, s. 52-57.

⁷⁵ “Erkan-ı Matbuat-ı Osmaniye”, *Servet-i Fünun*, S. 1164, 25 Eylül 1913, s. 468.

⁷⁶ *Şehbal*, S. 80, 1 Ağustos 1913, s. 144, 145; *Servet-i Fünun*, S. 1157, 24 Temmuz 1329, s. 308-309; *Resimli Kitab*, C. 8, S. 48, Nisan-Mayıs 1329, s. 189.

⁷⁷ BOA, *DH. MTV.*, 24/90.

⁷⁸ Ebüzziyâ Mehmed Tevfik tarafından Şinâsi'nin vârislerinden imtiyaz hakkı satın alınarak 31 Mayıs 1909'dan itibaren Yeni Tasvir-i Efkâr ismiyle yayınlanmaya başlayan gazete, özellikle 31 Mart Vakası'nın ardından sık sık

üzere 2 muhabir görevlendirmiştir. Edirne'de bulunan muhabir hem savaşın şehirdeki etkilerini yerinde inceleyecek hem 10 Temmuz merasimlerinin Edirne'deki yansımalarını okuyuculara aktaracak hem de gerektiği takdirde “*Edirne havalisinde dolaşarak civardan elde ettiği bilgileri*” gazetesine bildirecektir. Karargâhta bulunan savaş muhabirinin ise Osmanlı ordusunun ilerleyişine eşlik etmesi ve askeri harekâtın muhtelif safhalarını gazetesine aktarması planlanmıştır. Tasfir-i Efkâr bu sayede görevlendirdiği 2 muhabir aracılığıyla “*Edirne ve karargâh-ı umumiden gelecek telgrafname ve mektuplarla muhterem okuyucularının Trakya ahvalinden layıkıyla haberdar*” olabilmelerini hedeflemiştir.⁷⁹

4.1.1. Tasfir-i Efkâr Gazetesi Edirne Muhabiri Hilmioğlu İsmail Bey

Bu plan doğrultusunda gazetenin Edirne muhabiri olarak görevlendirilen İsmail Bey, ilk mektubunun yayımlandığı 29 Temmuz 1913 tarihinden son mektubunun yayımlandığı 24 Ağustos 1913'e kadar yaklaşık 1 ay boyunca şehirde bulunmuştur. İsmail Bey bu süre zarfında şehir ve civarında gerçekleştirdiği ayrıntılı gözlem ve röportajlarını 20 tefrika halinde “*Edirne Mektubu*” başlığı altında yayınlarken, şehirden gönderdiği kimi haberler de gazetede “*Hususi Telgraflarımız*” başlığı altında kamuoyu ile paylaşılmıştır.

İsmail Bey'in Edirne'den gönderdiği ilk telgraf “*Edirne ve Karargâh Mektubu*” başlığını taşıırken, muhabir bu yazıda daha çok Edirne Valisi Hacı Adil Bey'in şehre gelişi, kendisi adına gerçekleştirilen karşılama töreni ve Vali Bey'in tebrikleri kabul edişine değinirken şehirde karşılaştığı “*hazîn manzaralar*” hakkında da ayrıntılı bilgiler vermiş⁸⁰, ertesi gün gönderdiği telgrafta ise Velihaht Yusuf İzzettin Efendi'nin şehre gelişi ile akabinde gerçekleştirilen tören ve kabullerden söz etmiştir.⁸¹

Tasfir-i Efkâr yönetiminin ifade ettiği gibi İsmail Bey'in gözlemleri sadece şehir merkezi ile sınırlı kalmamış, zaman zaman civarda seyahatler gerçekleştiren muhabir, meslektaşlarına nazaran çok daha geniş kapsamlı bir sahada çalışmıştır. Bu doğrultuda Mustafapaşa'ya giden İsmail Bey, tanıklıklarını “*Edirne'den Mustafapaşa'ya*” başlığı ile kaleme almıştır. Muhabir, bu yolculuk sırasında bölgede yaşanan genel ulaşım sorunlarının yanı sıra şehirde meydana gelen tahribata ve sivil halk ile gerçekleştirdiği görüşmelere de değinmiştir.⁸²

İsmail Bey'in “*Edirne Mektubu*” başlığı altında yayınladığı yazılarda ön plana çıkan konulardan biri de savaş sırasında sivil halka yapılan işkenceler ve Osmanlı esirlerinin gördüğü kötü muamele olmuştur. Nitekim muhabir, 31 Temmuz 1913 tarihinde yayınlanan yazısında “*Bulgar vahşetlerini*” Çirmenli'den Lefke'ye kadar hem sözlü tanıkların ifadelerine hem de resmi raporlara dayanarak çok sayıda örnekle açıklamıştır. Öte yandan Bulgaristan ordusu tarafından esir edilen Osmanlı askerlerinin İslimiye ve Eskizağra'da katledildiği bilgisine ulaşan muhabir, 3.000 civarında esirin öldürüldüğünü de sözlerine eklemiştir.⁸³

---

kapatılmış ve Tasvir-i Efkâr, Hak, İntihâb-ı Efkâr, Tefsir-i Efkâr isimleri ile yayınlanmaya devam etmiştir. Yeni Tasvir-i Efkâr, Ebüzziyâ'nın Ocak 1913'te ölümünden sonra çocukları Talha ve Velid Ebüzziya tarafından yayınlanmaya devam etmiş fakat I. Dünya Savaşı yıllarında uygulanan ağır sansür şartlarında tıpkı Balkan Savaşları sırasında olduğu gibi sıklıkla kapatılan gazete, Yeni Tasvir-i Efkâr, Tasvir-i Efkâr, Tasfir-i Efkâr, Tesvir-i Efkâr, İntihâb-ı Efkâr, Hak gibi adlarla yayın hayatına devam etmiştir bk. Nesimi Yazıcı, “Tasvir-i Efkâr”, *TDVİA*, C. 40, İstanbul 2011, s. 138-140. Gazete hakkında daha ayrıntılı bir çalışma için bk. Necdet Hayta, *Tarih Araştırmalarına Kaynak Olarak Tasvir-i Efkâr Gazetesi (1278/1862-1286/1869)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.

⁷⁹ “Edirne ve Karargâh Mektubu”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 825-26, 29 Temmuz 1913, s. 3.

⁸⁰ Hilmioğlu, “Edirne ve Karargâh Mektubu”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 825-26, 29 Temmuz 1913, s. 3.

⁸¹ Hilmioğlu, “Muhabir-i Mahsusamızdan-Muvasalat-ı Resmi-İ İstikbal”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 826-27, 30 Temmuz 1913, s. 2.

⁸² Hilmioğlu, “Edirne Mektubu 8, Edirne'den Mustafapaşa'ya”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 830-31, 3 Ağustos 1913, s. 3.

⁸³ Hilmioğlu, “Bulgarlar Üseramızı Katilde Devam Ediyorlar, Kolordu Manevraları”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 837-38, 10 Ağustos 1913, s. 4; Hilmioğlu, “Edirne Mektubu 13”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 838-39, 11 Ağustos 1913, s. 3.

Resim 4: Edirne Hatırası – Erkân-ı Matbuat-ı Osmaniye

Ortada seyahat kıyafetiyle: Hasan Bedreddin Bey [Sabah] sağdan sola, sandalyede ve yerde oturanlar: Hakki Cemil Bey [Tanin], Sabri Bey [Tanin], Hilmi oğlu İsmail Hakki Bey [Tasfir-i Efkâr], Falih Rifka Bey [Tanin], ayakta duran: Macid Bey [İkdâm]

İsmail Bey, şehir ve civarındaki gözlemlerinin yanı sıra çok sayıda röportaj da gerçekleştirmiştir. Bu röportajların idari ve askeri yetkililerle yapılması, savaş ve savaş sonrası dönemde meydana gelen olayları değerlendirebilmek adına oldukça önemlidir. İsmail Bey ilk röportajını şehrin yeni valisi Hacı Adil Bey ile gerçekleştirirken kendisinden savaş sırasında Edirne’de meydana gelen tahribat ve şehrin yeniden imar edilmesi için gerçekleştirilmesi planlanan projeler hakkında bilgiler edinmiştir.⁸⁴ Edirne Fransız Konsolosu Marcel Cuinet⁸⁵ ile gerçekleştirdiği röportajda ise Bulgar askerlerinin şehirde gerçekleştirdiği mezalim hakkında bilgiler alan İsmail Bey⁸⁶, II. Balkan Savaşı’nda Edirne’ye ilk giren kumandanlardan Eşref Bey ile gerçekleştirdiği röportajda ise askeri harekât hakkında elde ettiği detaylı bilgileri okuyucularıyla paylaşmıştır.⁸⁷

Edirne’de oldukça yoğun bir mesai gerçekleştiren İsmail Bey, şehrin yeniden Osmanlı Devleti sınırlarına dâhil edilmesinin ardından Avrupa kamuoyundaki eleştirilere bir yanıt olarak gerçekleştirilen mitingi de yakından takip etmiş⁸⁸, aynı tepkinin bir sonucu olarak Edirne seyahatinde bulunan Darülfünun öğrencilerinin şehirde gerçekleştirdiği ziyareti ve halkın bu ziyaret karşısındaki hislerini aktarmıştır.⁸⁹ İlerleyen günlerde Edirne’de icra edilen ordu manevralarına bizzat katılan İsmail Bey, kamuoyunda büyük yankı uyandıran bu olayı ayrıntılarıyla kaleme almıştır.⁹⁰ Diğer yandan Edirne’de bireysel incelemelerde de bulunan İsmail Bey, Selimiye Camii’nin kuşatma sırasında gerçekleştirilen bombardımanlardan aldığı hasarı ve camiden çalınan kıymetli eserleri tespit ederek elde ettiği bilgileri kamuoyu ile paylaşmıştır.⁹¹ Edirne’deki görevi sırasında adeta bir şehir panoraması çizen İsmail Bey,

⁸⁴ Hilmioğlu, “Edirne Mektubu 10, Mülakatlar”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 833-34, 6 Ağustos 1913, s. 3.

⁸⁵ Edirne Fransız konsolosu Marcel Cuinet’in, kuşatma günlükleri için bk. Togay Seçkin Birbudak, “Edirne’deki Fransız Konsolosu Marcel Cuinet’in Balkan Savaşı Günlüğü”, *Akademik Bakış*, C. 10, S. 19, Ankara 2016, s. 55-77.

⁸⁶ Hilmioğlu, “Edirne Mektubu, Fransız Konsolosu İle Mülakat”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 834-35, 7 Ağustos 1913, s. 3.

⁸⁷ Hilmioğlu, “Edirne Mektubu 9, Eşref Beyle Mülakat”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 831-32, 4 Ağustos 1913, s. 3.

⁸⁸ Hilmioğlu, “Edirne Mektubu 7”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 829-30, 2 Ağustos 1913, s. 3.

⁸⁹ Hilmioğlu, “Edirne Mektubu 16”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 844-45, 17 Ağustos 1913, s. 3.

⁹⁰ Hilmioğlu, “Edirne Mektubu 14”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 840-41, 13 Ağustos 1913, s. 2.

⁹¹ Hilmioğlu, “Edirne Mektubu”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 827-28, 31 Temmuz 1913, s. 3.

dönemin kamuoyunda “*Türk dostu*” olarak anılan Pier Loti'nin şehre gelişini yakından takip ederek, Fransız yazar için yapılan karşılama töreni hakkında da bilgiler vermiştir.⁹²

Pier Loti'nin Edirne'yi ziyareti sonrasında şehirden ayrılan fakat dönüş yolunda Kırklareli ve Vize taraflarına uğrayan muhabir, bölgede Türk-Müslüman halka yapılan işkenceler, yıkılan cami ve minareler ile gasp edilen mal varlıkları hakkında “*Edirne Mektubu*” başlığı altında son bir yazı daha yayınlamıştır.⁹³ Ancak İsmail Bey'in İstanbul'a dönüşünün ardından Tasfir-i Efkâr'daki “*Edirne Mektubu*” başlıklı yazıların yayınlanmaya devam ettiği görülmektedir. Gazetenin Edirne'de görevlendirdiği Kamuran Bey, İsmail Bey'den devraldığı şehir muhabirliği görevini bir süre daha devam ettirmiş ve bu seri kapsamında 4 “*Edirne Mektubu*” daha kaleme almıştır.⁹⁴

4.1.2. Tasfir-i Efkâr Gazetesi Karargâh Muhabiri Ağâh Bey

Tasfir-i Efkâr gazetesi, Osmanlı ordusunun Kırklareli ve Edirne üzerine yürüyüşü sırasında ordu bünyesinde bulunan Ağâh Bey'den aldığı haberleri “*Karargâh Muhabirimizin Telgrafları*” başlığı altında yayınlamıştır.⁹⁵ Ağâh Bey'in 22 Temmuz 1913 tarihinde Babaeski'den çektiği telgraf, kendisinin bizzat ordu ile hareket ettiğini ve iletişim kurma imkânı elde ettiği anda mevcut durum hakkında gazeteye bilgi vermeye çalıştığını göstermesi bakımından önemlidir. Ağâh Bey'in ifadelerine göre, Edirne'yi yeniden ele geçiren Osmanlı ordusu, ertesi gün büyük bir resmigeçit gerçekleştirecek; arkadan ilerlemekte olan kuvvetlerin de akşama kadar şehre ulaşmasıyla birlikte Edirne'de büyük bir ordu hazır hale gelecekti. Öte yandan resmigeçidin ardından hâlihazırda Edirne'nin kuzey cephesindeki düşman askerlerini takip eden Osmanlı birliklerine takviye kuvvetler de gönderileceği Ağâh Bey'in elde ettiği bilgiler arasında yer almaktadır.⁹⁶

Resim 5: Karargâh Muhabirimizin Telgrafları

⁹² Hilmioğlu, “Pier Loti Edirne’de”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 847-48, 20 Ağustos 1913, s. 4; Hilmioğlu, “Edirne Mektubu 17”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 848-49, 21 Ağustos 1913, s. 3.

⁹³ Hilmioğlu, “Edirne Mektubu 20”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 851-52, 24 Ağustos 1913, s. 3.

⁹⁴ Kamuran, “Edirne Mektubu 21”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 858-59, 30 Ağustos 1913, s. 3; Kamuran, “Edirne Mektubu 22”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 860-61, 2 Eylül 1913, s. 3; Kamuran, “Edirne Mektubu 23”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 866-67, 10 Eylül 1913, s. 3; Kamuran, “Edirne Mektubu 24”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 878-79, 22 Eylül 1913, s. 3.

⁹⁵ “Karargâh Muhabirimizin Telgrafları”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 823-24, 22 Temmuz 1913, s. 4.

⁹⁶ “Karargâh Muhabirimizin Telgrafları”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 824-25, 23 Temmuz 1913, s. 5.

4.2. İkdâm Gazetesi Savaş Muhabiri Macid Bey

Macid Bey'in Edirne'den gönderdiği telgraflar İkdâm gazetesinde “*Muhabir-i mahsusumuzun telgrafları*” başlığı altında kamuoyunun bilgisine sunulmuştur.⁹⁷ Macid Bey'in Seyidler mevkiinden saat 15.30'da çektiği telgrafa göre, Lüleburgaz'da Bulgar ordusu ile girişilen mücadelede 1 zabıt ve 144 asker esir edilmiş ayrıca çok sayıda cephane ve mühimmat ele geçirilmiştir. Uzunköprü ve Babaeski'nin Osmanlı ordusunun ileri birlikleri tarafından ele geçirildiğini ifade eden Macid Bey, harekâtın devam ettiğini ve en kısa zamanda daha ayrıntılı ve mühim telgraflar çekeceğini bildirmiştir. Macid Bey'in aynı gün saat 19.30'da Lüleburgaz'dan çektiği telgraf ise hem Osmanlı ordusunun bölgede ilerlemeye devam ettiğini hem de karargâhtaki tüm muhabirlerin ordu ile birlikte hareket ettiğini göstermektedir. Buna göre Osmanlı ordusu saat 18.00'da Lüleburgaz'a girmiştir. Lüleburgaz Tren İstasyonu'nda bulunan ambarların Bulgar ordusu tarafından dinamitle havaya uçurulduğu görülürken, olay yerinde yapılan incelemelerde imzalı bir telgraf ele geçirilmiş ve bu tahribat kararının, Kaymakam Hristo tarafından verildiği anlaşılmıştır.⁹⁸ Osmanlı ordusu ile adeta anbean hareket eden Macid Bey, 23 Temmuz 1913 tarihinde saat 17.55'de Babaeski'den İkdâm gazetesine gönderdiği telgrafta Kırkkilise ile Edirne'nin ele geçirildiğini, kısa bir süre içerisinde de Edirne'ye doğru hareket edeceklerini belirtmiştir.⁹⁹ Macid Bey'in İkdâm gazetesine gönderdiği telgrafların içeriği Osmanlı ordusunun Edirne'ye girmesiyle birlikte oldukça detaylı bir hale gelmeye başlamıştır. Nitekim Macid Bey, 26 Temmuz 1913 tarihinde Edirne'den gönderdiği ilk telgrafta şehrin alınışı, Bulgar ordusunun şehirde gerçekleştirdiği mezalim, ele geçirilen cephane ve mühimmatlar, Bulgar ordusunun verdiği kayıplar, resmigeçit töreni ve son olarak Edirne'deki yabancı konsolosların Başkumandan Vekili İzzet Paşa'yı tebrik etmelerine kadar geniş kapsamlı bilgiler vermiştir.¹⁰⁰ Macid Bey, Edirne'de güvenlik ve asayişin sağlanmasının ardından İkdâm'a gönderdiği telgraflarda daha çok şehirdeki Bulgar firarilerine, tabyalarda ele geçirilen mühimmatlara, sosyal hayata dair konulara değinmeyi tercih etmiştir.¹⁰¹ İkdâm gazetesinde yayınlanan telgraflarından anlaşıldığı kadarıyla Macid Bey, Ağustos ayının sonuna kadar Edirne'de görevde bulunmuştur.

4.3. Tanin Gazetesinin Harekât-ı Askeriye Muhabiri Muhiddin Bey

Tanin gazetesi II. Balkan Savaşı'nda Osmanlı ordusunun Trakya Bölgesi'ndeki ilerleyişini 20 Temmuz 1913 tarihinde karargâhta görevlendirdiği “*hususî harb muhabiri*” aracılığıyla takip etmiş ve elde ettiği bilgileri “*Harekât-ı Askeriye Mektupları*” başlığı altında yayınlamıştır.¹⁰² İsmi belirtilmeyen savaş muhabirinin gönderdiği ilk telgrafta, I. Balkan Savaşı'nda Bulgaristan ordusunun harap bir hale getirdiği Çatalca ve Silivri'nin “*içler acısı*” hali okuyucular ile buluşturulmuştur. Muhabir, “*Zavallı Çatalca*” başlığı altında bölgedeki Türk-Müslüman ahaliye yapılan mezalimi, dini ve resmi yapıların yanı sıra diğer kamu binalarına verilen zararları kaleme alırken, “*Silivri*” başlığı altında da benzer konulara yer vermiştir. Tanin gazetesinin 22 Temmuz 1913 tarihli nüshasında ise “*Harekât-ı askeriyeyi takib için karargâha giden*” bu muhabirin, gazetenin yazı işleri müdürü Muhiddin Bey olduğu ifade edilmiştir.¹⁰³ Muhiddin Bey, “*İstanbul-Çorlu*” başlığını verdiği mektupta yaklaşık 6 saat süren yolculuğunda karşılaştığı

⁹⁷ “Ordumuzun Harekâtı”, *İkdâm*, S. 5901, 26 Temmuz 1913, s. 1; “Edirne'de Muhabir-i Mahsusamızın Telgrafları”, *İkdâm*, S. 5907, 1 Ağustos 1913, s. 1.

⁹⁸ Macid, “Ordu-yu Osmanî İlerliyor”, *İkdâm*, S. 5898, 22 Temmuz 1913, s. 1.

⁹⁹ Macid, “Muhabir-i Mahsusamızın Telgrafları”, *İkdâm*, S. 5989, 23 Temmuz 1913, s. 1.

¹⁰⁰ Macid, “Ordumuzun Harekâtı”, *İkdâm*, S. 5901, 26 Temmuz 1913, s. 1.

¹⁰¹ Macid, “Ordumuzun Harekâtı”, *İkdâm*, S. 5902, 27 Temmuz 1913, s. 1; Macid, “Edirne'de”, *İkdâm*, S. 5909, 3 Ağustos 1913, s. 1.

¹⁰² “Harekât-ı Askeriye Mektupları”, *Tanin*, S. 1668, 21 Temmuz 1913, s. 3.

¹⁰³ Zeki Arıkan, “Muhittin Birgen, Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadele”, *Atatürk Yolu Dergisi*, C. 5, S. 20, Ankara 1997, s. 365-386.

manzaraların yanı sıra Çorlu'ya ulaştıktan sonra bölgede tanıklık ettiği olaylara değinmiştir.¹⁰⁴ Muhiddin Bey'in Tanin'e gönderdiği telgraflara bakılacak olursa, kendisinin tıpkı diğer muhabirler gibi Osmanlı ordusu ile anbean hareket ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim 22 Temmuz 1913 günü gönderdiği telgrafta “*Kırkkilise ve Edirne kısa bir müsademeyi müteakib zabt olundu. Babaeski'deyiz.*” ifadeleri, kendisinin bu haberi iletebilmek için uygun bir fırsat kolladığını ve sürekli olarak hareket halinde olduklarını açıkça göstermektedir.¹⁰⁵ Muhiddin Bey 24 Temmuz 1913 tarihinde kaleme aldığı mektupta Osmanlı ordusu ile birlikte Çatalca'dan Edirne'ye kadar süren ileri harekât sırasında karşılaştığı manzara ve olaylara yer verirken, Bulgaristan ordusunun Trakya Bölgesi'ndeki yağma faaliyetleri, Müslüman ve Rum ahaliye yapılan mezalim, Arda Nehri'nde bulunan cesetler ve son olarak Bulgaristan ordusunun Babaeski'de gerçekleştirdiği yağma sırasında ağır bir şekilde tahrip olan Mimar Sinan Camii ön plana çıkan diğer konular olmuştur.¹⁰⁶ Ancak Osmanlı ordusu Edirne'ye girip şehrin güvenliğini sağladıktan sonra Muhiddin Bey'in Tanin'e gönderdiği telgraflar da daha tafsilatlı bir hale gelmiştir. Nitekim gazetenin “*Darül Harb muhabir-i mahsusumuzdan aldığımız telgrafnamedir*” başlığı altında sütunlarına taşıdığı haber, bu noktada önemlidir. Muhiddin Bey'in aktardığına göre şehirdeki yabancı konsoloslar Edirne Valisi'ni ziyaret edip, tebriklerini sunarken şehirde yakalanan 2 Bulgar askeri ile birlikte diğer tüm esirlerin trenle İstanbul'a sevk edilmesinin planlandığı anlaşılmaktadır. Öte yandan Mustafapaşa'dan kaçan Bulgar askerlerinin civardaki kadınlara türlü işkenceler yaptığını da aktaran Muhiddin Bey, son olarak Osmanlı ordusunun istirahat halinde bulunduğunu belirtmektedir. Edirne'nin Osmanlı Devleti tarafından ele geçirilmesinin Avrupalı devletler tarafından kabul edilmeyerek şehrin tekrar Bulgaristan idaresine verilebilme ihtimaline de değinen Muhiddin Bey, İstanbul gazetelerinin en kısa sürede Edirne'ye gelerek gerek Müslüman gerekse gayrimüslim ahali ile görüşmeler yapmasını ve son olarak şehirde gerçekleştirilmesi planlanan mitinglere katılmasının önemli olduğunu da ifade etmektedir.¹⁰⁷

Muhiddin Bey'in 30 Temmuz 1913 tarihinde “*Edirne İstihkamatında Bir Gezinti-Bulgarlar Kaçarken*” ifadeleri ile gönderdiği telgraf “*Darül Harekât Mektupları*” başlığı altında bir yazı dizisi şeklinde yayınlanmaya başlamıştır. Muhiddin Bey söz konusu telgrafta Bulgaristan ordusunun Edirne civarında bıraktığı top, silah, cephane ve mühimmat hakkında oldukça ayrıntılı bilgilere yer vermiştir.¹⁰⁸ Muhabir ertesi gün “*Tunca'nın Derdleri*” başlığı altında yayınlanan telgrafında ise Bulgaristan ordusunun esir Osmanlı askerleri ile sivil halka Sarayıçi Bölgesi'nde gerçekleştirdiği mezalimin yanı sıra şehrin psikolojik olarak çöküntüde olduğunu edebi bir dille aktarmıştır.¹⁰⁹ Muhiddin Bey son olarak 1 Ağustos 1913 tarihinde gönderdiği telgrafta ise detaylı örnekler vererek “*Bulgarlar Ahaliyi Nasıl Soyuyorlardı?*” başlığı ile şehir halkının 3 aylık Bulgaristan idaresinde oldukça zor şartlar altında hayatta kalmaya çalıştığına değinen bir yazı kaleme almıştır.¹¹⁰ Muhiddin Bey'in Edirne'den Tanin'e gönderdiği son telgrafın 3 Ağustos 1913 tarihine ait olduğu ve dolayısıyla kendisinin bu görevi gazetenin diğer muhabirlerine bırakarak İstanbul'a döndüğü anlaşılmaktadır.

4.4. Tanin Gazetesi Savaş Muhabiri Sabri Bey

Tanin gazetesinin II. Balkan Savaşı sırasında bölgeden haber aldığı bir diğer muhabir de Sabri Bey'dir. Sabri Bey'in bu süreçte Tanin gazetesine sadece 1 telgraf gönderdiği tespit edilirken kendisinin izine Servet-i Fünun dergisinde yayınlanan bir fotoğrafta rastlanmaktadır.

¹⁰⁴ Muhiddin, “İstanbul-Çorlu”, *Tanin*, S. 1670, 23 Temmuz 1913, s. 2.

¹⁰⁵ Muhiddin, “Harekât-ı Askeriye”, *Tanin*, S. 1670, 23 Temmuz 1913, s. 1.

¹⁰⁶ Muhiddin, “Çatalca'dan Edirne'ye”, *Tanin*, S. 1674, 28 Temmuz 1913, s. 1.

¹⁰⁷ Muhiddin, “Edirne'de”, *Tanin*, S. 1674, 28 Temmuz 1913, s. 1.

¹⁰⁸ Muhiddin, “Darül Harekât Mektupları”, *Tanin*, S. 1676, 30 Temmuz 1913, s. 1.

¹⁰⁹ Muhiddin, “Tunca'nın Derdleri, Sarayıçi Faciası”, *Tanin*, S. 1677, 31 Temmuz 1913, s. 1.

¹¹⁰ Muhiddin, “Bulgarlar Ahaliyi Nasıl Soyuyorlardı?”, *Tanin*, S. 1678, 1 Ağustos 1913, s. 3.

Derginin “*Edirne Hatırası, Erkân-ı Matbuat-ı Osmaniye*” ifadeleri eşliğinde paylaştığı fotoğrafta, kendisine meslektaşlarının yanında yer bulan Sabri Bey’in bölgede yedek personel olarak görevde bulunduğu söylenebilir. Sabri Bey Edirne’den 22 Temmuz 1913 tarihinde gönderdiği telgrafta Eskizağra’da şehit edilen Osmanlı esirlerinin Hasköy üzerinden nakledildiğini bildirirken, “*facianın*” ayrıntılarını daha sonra posta yolu ile bildireceğini ifade etse de gazetede kendisine ait ikinci bir telgrafın yayınlanmadığı anlaşılmaktadır.¹¹¹

4.5. Sabah Gazetesi Savaş Muhabiri Hasan Bedreddin Bey

Sabah gazetesinin “*karargâh-ı umumi nezdindeki harp muhabiri*” Hasan Bedreddin Bey de pek çok muhabir gibi ilk telgrafını 21 Temmuz 1913 tarihinde Seyidler’den çekmiştir. Bedreddin Bey’in bu bölgede meydana gelen çarpışmalarda 1 zabıt ve 144 askerin esir edildiğine dair verdiği bilgilerin İkdâm gazetesi savaş muhabiri Macid Bey’in verdiği bilgiler ile aynı olması dikkat çekicidir. Bu durum İstanbul basınının çeşitli gazetelerine mensup savaş muhabirlerinin Osmanlı ordusunun ilerleyişi sırasında birlikte hareket ettiklerini gösterdiği gibi gazeteleri ile paylaştıkları bilgilerin de resmi yetkililerden alınmış olabileceği ihtimalini gündeme getirmektedir. Öte yandan Bedreddin Bey söz konusu ilk telgrafını “*yakında sevgili Edirne’imizden telgraf gönderebileceğini ümit*” ederek sonlandırmıştır.¹¹² Nitekim muhabir ertesi gün Babaeski’den saat 16.00 civarında gönderdiği telgrafta Osmanlı ordusunun “*sevgili Edirne’imizle Kırkkilise’yi dün*” kısa bir çarpışmanın ardından ele geçirdiğini belirtmiştir.¹¹³ Hasan Bedreddin Bey, 22 Temmuz 1913 tarihinde Osmanlı ordusu tarafından ele geçirilen Edirne’ye ulaşmış olsa da şehirden gönderdiği ilk telgrafın tarihi 26 Temmuz 1913’tür. Bedreddin Bey bu noktada Edirne’deki telgraf hatlarının Bulgaristan ordusu tarafından tahrip edildiğini ve iletişim kurabilmenin hasar gören telgraf hatlarının tamir edilmesiyle mümkün olduğunu ifade etmiştir.

Hasan Bedreddin Bey söz konusu telgrafta ayrıca Hacı Adil Bey’in vali olarak şehre gelişinin halk nezdinde büyük bir sevinç uyandırdığını ifade ederken Bulgaristan ordusunun şehirden çıkmadan önce esir Osmanlı askerlerini yakmaya çalıştığını, Kırklareli’nin de harap bir halde olduğunu belirtmektedir.¹¹⁴ Hasan Bedreddin Bey’in devam eden günlerdeki telgraflarının içeriği şehirde bulunan diğer savaş muhabirlerinin gazetelerine gönderdiği telgraflarla hemen hemen benzer konulara odaklanmaktadır. Muhabirin 27 Temmuz 1913 tarihli telgrafına bakılacak olursa, şehirde bulunan Avrupa devletlerinin konsolosları Vali Bey’i hem yeni görevi hem de şehri geri almaları nedeniyle tebrik etmiştir. Öte yandan şehirde yakalanan Bulgar esirlerinin trenle İstanbul’a gönderileceğini ifade eden Hasan Bedreddin Bey, Osmanlı ordusunun istirahat halinde bulunduğuna değinmektedir.¹¹⁵ Hasan Bedreddin Bey, Edirne’de muhabir olarak Sabah gazetesine bir yandan telgraflar gönderirken diğer yandan “*Mektub-u Hususi, Edirne’de*” başlığı altında şehirde tanıklık ettiği olayları da kaleme almıştır. Böylece Hasan Bedreddin Bey bir yanıyla gazete personeli olarak kamusal diğer yanıyla kendi tanıklıklarını konu edinen otobiyografik bir içerik meydana getirmiştir.¹¹⁶ Hasan Bedreddin Bey’in Sabah gazetesinde günlük tefrika halinde yayımlanan “*Edirne’de*” başlıklı telgrafları ise daha ziyade Osmanlı Doğu Ordusu ile Edirne’ye ulaşana kadar geçen sürede karşılaştığı olaylar, Edirne’nin sosyal hayatı, istihkâm ve tabyaların durumu hakkında bilgiler içermektedir.¹¹⁷

¹¹¹ Sabri, “Bulgar Vahşetleri”, *Tanin*, S. 1682, 5 Ağustos 1913, s. 1.

¹¹² Bedri, “Uzunköprü ve Babaeski’nin İşgali”, *Sabah*, S. 8567, 22 Temmuz 1913, s. 1.

¹¹³ Bedri, “Harb Muhabirimizin Tebşirati”, *Sabah*, S. 8568, 23 Temmuz 1913, s. 1.

¹¹⁴ Bedreddin, “Hususi Telgraf, Karargâh-ı Umumiye Nezdindeki Harb Muhabirimizden”, *Sabah*, S. 8571, 27 Temmuz 1913, s. 1.

¹¹⁵ Bedreddin, “Hususi Telgraf, Karargâh-ı Umumi Nezdindeki Harb Muhabirimizden”, *Sabah*, S. 8572, 28 Temmuz 1913, s. 1.

¹¹⁶ Bedreddin, “Karargâh-ı Umumi Nezdindeki Harb Muhabirimizden”, *Sabah*, S. 8573, 29 Temmuz 1913, s. 1.

¹¹⁷ Bedreddin, “Mektub-u Hususi, Edirne’de 3”, *Sabah*, S. 8573, 26 Temmuz 1913, s. 1-2; Bedreddin, “Mektub-u Hususi, Edirne’de 4”, *Sabah*, S. 8574, 30 Temmuz 1913, s. 1-2.

4.6. Tanin Gazetesi Muhabiri Falih Rıfki (Atay) Bey

İlk yazılarını 1909 yılında Servet-i Fünun ve Tecelli dergilerinde kaleme alan Falih Rıfki, 1912 yılından itibaren belirli aralıklarla Tanin gazetesinde de çeşitli yazılar yayınlamaya başlamıştır. Yazar, bu tarihten önce bir edebiyat fakültesi öğrencisi olmasının da etkisiyle daha çok edebiyatla ilgili yazılar kaleme alırken, 1912'nin son çeyreğinde diğer bir deyişle Balkan Savaşı'nın başlamasıyla birlikte yayınladığı yazılarda daha çok siyasi meselelere odaklanmıştır.¹¹⁸ Balkan Savaşları Falih Rıfki'nin gazetecilik kariyerinde önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Resim 6: Falih Rıfki Atay

Nitekim yazarın daha önce düzensiz aralıklarla yazdığı Tanin gazetesinin yazar kadrosuna katılması, Edirne'nin kaybedilmesinden sonra gazetenin sahibi Hüseyin Cahit Yalçın'dan bu yönde gelen teklifi kabul etmesiyle gerçekleşir. Abisini Balkan Savaşları'nda kaybeden Falih Rıfki için Edirne'nin de elden çıkması "*tahammülü zor bir acı*" haline gelmiştir. Edirne'nin kaybını "*milli gurur yarası*" olarak değerlendiren yazar, bu düşüncelerini savaş sırasında Tanin gazetesinde "*Edirne İçin*" ve "*Edebi Sayfalar*" bölümlerinde açıkça ifade etmiştir. Falih Rıfki, Tanin'in yazar kadrosuna dâhil olmasıyla birlikte II. Balkan Savaşı'nda gazetenin muhabiri olarak görevde bulunmuş ve bu süreçteki gözlemlerini "*Edirne Mektupları*" başlığı altında yayınlamıştır.¹¹⁹

Falih Rıfki'nin muhabirlik görevi de tıpkı diğer meslektaşları gibi II. Balkan Savaşı'nda Osmanlı ordusunun Trakya Bölgesi'ndeki ileri harekâtı ile başlamıştır. Ancak Falih Rıfki, Osmanlı ordusu 17 Temmuz 1913 tarihinde ileri harekâta geçmeden önce Edirne için ciddi kaygılar taşımaktaydı. Yazar bu noktadaki düşüncelerini Tanin gazetesinde haftada bir kaleme aldığı köşe yazılarında kamuoyu ile paylaşmıştır. Osmanlı ordusunun Edirne'ye girmek üzere olduğu günlerde kaybedilen tüm toprakların geri alınacağı umudunu besleyen Falih Rıfki, bu hislerini Türk askerine "*Trakya'nın vahşi kurdunu Balkan içlerine kadar takip*" etmelerini isteyerek dile getirmiştir.¹²⁰ Öte yandan Falih Rıfki'yı diğer muhabirlerden ayıran en önemli nokta, kendisinin Edirne'ye Velihaht Yusuf İzzettin Efendi ile birlikte girmiş olmasıdır.¹²¹ Falih Rıfki gerek askeri harekât sırasında karşılaştıklarını gerekse şehre girdikten sonra bölgedeki gözlemlerini "*Edirne Mektupları*"nın yanı sıra gazetenin edebi sayfalar sütununda "*Edirne*

¹¹⁸ Funda Selçuk Şirin, *Falih Rıfki Atay (1893-1950)*, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2009, s. 39.

¹¹⁹ Falih Rıfki, "Edirne İçin", *Tanin*, S. 1557, 1 Nisan 1913, s. 3.

¹²⁰ Falih Rıfki, "Edirne Yolları", *Tanin*, S. 1669, 22 Temmuz 1913, s. 3.

¹²¹ Falih Rıfki, "Dört Sahife", *Tanin*, S. 1698, 21 Ağustos 1913, s. 3.

Yolları” başlığı eşliğinde de yayınlamıştır. Falih Rıfkı’yı bu sırada en çok etkileyen şey ise bölgede sivil halka yapılan işkenceler olmuştur. Her ne kadar bölgede bulunan diğer muhabirler bu konudaki düşüncelerini kaleme almış olsalar da Falih Rıfkı gözlemlerini sivil halk ile gerçekleştirdiği röportajlarla destekleyerek mezalim olaylarına tanıklık etmiş kişilerin ifadelerini ön plana çıkarmıştır. Falih Rıfkı bu röportajlar sırasında elde ettiği bilgilerin yanı sıra yaşanan faciyanın unutulmaması adına sivil halk nezdinde de önemli bir çaba sarf etmiştir.¹²²

Falih Rıfkı’nın İttihat ve Terakki ile olan ilişkisi de Balkan Savaşları sürecinde gelişim göstermiştir. Özellikle Enver Paşa’ya sempati besleyen Falih Rıfkı, Edirne’nin geri alınmasından sonra Paşa’yı “*Edirne kahramanı*” olarak anmayı tercih etmiştir. Osmanlı ordusunun Edirne’yi geri alabilmek için harekete geçtiği günlerde bir diğer İttihatçı, Talat Paşa ile tanışma fırsatı yakalayan Falih Rıfkı’nın, Paşa ile gerçekleştirdiği bu görüşme Tanin gazetesinde “*Vaziyet-i Hazıra*” başlığı eşliğinde ilk başyazısı olarak yayımlanmıştır. Söz konusu yazıda, Edirne’nin yeniden Osmanlı Devleti sınırlarına dâhil edilmesinin başta Rusya olmak üzere birçok Avrupa devletini rahatsız edebileceğine değinen yazar, bu yönde gelen eleştirilere de sert bir üslupla cevap vermiştir.¹²³

Sonuç

Gerek I. Balkan Savaşı’nda gerekse II. Balkan Savaşı’nda görev yapan her bir Türk savaş muhabirinin kaleme aldığı mektup ve telgraflar ayrı ayrı çalışmalara konu olabilecek ayrıntılı veriler içeriyor olsa da bu çalışmanın amacı, Balkan Savaşları’nın Osmanlı basınında savaş muhabirliğinin ortaya çıkışında önemli bir dönüm noktası olduğunu göstererek daha ayrıntılı araştırmaların yapılabilmesi için bir kapı aralamaktır. Bununla birlikte söz konusu dönem çerçevesinde çalışmamıza konu olan savaş muhabirlerinin sayıca daha fazla olabileceğini de belirtmek gerekir. Nitekim tarafımızca yapılan incelemelerde herhangi bir veriye ulaşılamasa da Edirne kuşatması sırasında şehirde bulunan Celadet ve Kamiran Ali Bedirhan kardeşlerin bu süreçte bir gazeteci veya muhabir olarak görevde bulunduğunu ileri süren kimi araştırmacıların ifadeleri göz ardı edilmemelidir.¹²⁴

Edirne, I. Balkan Savaşı’nda olduğu gibi II. Balkan Savaşı’nda da Osmanlı basınının en önemli gündemlerinden biri olmuştur. I. Balkan Savaşı’nda Bulgaristan ve Sırbistan müttefik ordularının 6 aylık kuşatmasına sahne olan şehirde Tanin, İkdâm, Sabah ve Tasvir-i Efkâr gibi Osmanlı basınının önde gelen gazetelerine mensup birçok savaş muhabiri görevde bulunmuştur. Söz konusu savaş muhabirleri özellikle savaşın başlangıcından 1912’nin Kasım ayı ortasına kadar yaklaşık 1 ay boyunca şehir ve civarında meydana gelen muharebeleri gazetelerine ayrıntılı bir şekilde aktarmıştır. Ancak Edirne’de bulunan savaş muhabirlerinin bu görevi ilk kez gerçekleştiriyor olmaları nedeniyle bazı deneyim sorunları yaşadıkları anlaşılırken, Edirne-İstanbul arasındaki telgraf iletişiminin ve posta faaliyetlerinin kesintiye uğraması, muhabirlerin görevlerini kesintisiz bir şekilde sürdürmesine engel olmuştur. Öte yandan I. Balkan Savaşı’nda Edirne’de bulunan savaş muhabirleri her ne kadar 1 ay gibi kısa denilebilecek bir süre çalışabilmiş olsalar da bu dönem, Osmanlı basınında savaş muhabirliğinin ilk örneklerinin sergilenmiş olması bakımından oldukça önemlidir.

Osmanlı basını, I. Balkan Savaşı sırasında Edirne’de görevlendirdiği savaş muhabirlerinden beklediği verimi elde edememiş olacak ki şehir ve şehir civarında meydana gelişmeleri kamuoyuna sunarken zaman zaman uluslararası basından alıntılar gerçekleştirmiş ancak Türk savaş muhabirleri II. Balkan Savaşı sırasındaki faaliyetleriyle Osmanlı basınının temel haber kaynaklarından biri olmuştur. Bu süreçte Osmanlı ordusunun Çatalca’dan Edirne’ye kadar gerçekleştirdiği ileri harekâtın başından sonuna kadar takipçisi olan Türk savaş muhabirleri,

¹²² Falih Rıfkı, “Edirne Mektubu”, *Tanin*, S. 1669, 22 Temmuz 1913, s. 3.

¹²³ Falih Rıfkı, “Vaziyet-i Hazıra”, *Tanin*, S. 1667, 20 Temmuz 1913, s. 1.

¹²⁴ Celadet Ali Bedirhan - Kamiran Ali Bedirhan, *Edirne Sükûtinunun İç Yüzü*, Avesta Yayınları, İstanbul 2009, s. 15.

savaşın askeri ve sosyal boyutuna bizzat tanıklık etmişlerdir. II. Balkan Savaşı'nda Türk savaş muhabirlerinin orduya kabul edilmesindeki en önemli etken ise Bulgaristan ordusunun bölgede gerçekleştirdiği mezalim ve yağma olaylarını bizzat yerinde gözlemleyerek gazetelerinde yayınlamaları ve böylece I. Balkan Savaşı sırasında yaşanan “savaş ve insanlık suçlarını” gerek yerel gerekse uluslararası kamuoyunun gündemine getirebilmektir. Nitekim Türk tarihçiliğinin Balkan Savaşları çerçevesinde yazınsal olarak yoğunlaştığı konuların başında gelen “mezalim” olgusu hakkında ileri sürülen görüşlerin önemli bir kısmı savaş muhabirlerinin gözlemlerine ve fotoğraflarına dayanmaktadır. Öte yandan Balkan Savaşları, Osmanlı Devleti'nin Kırım Savaşı'ndan itibaren savaş muhabirleri üzerinde sürdürdüğü bürokratik mesainin en belirgin dönüm noktası olmakla birlikte, Osmanlı basınının da yaklaşık 1 yüzyıllık tarihinde öz insan kaynakları bakımından gelişim göstererek kayda değer bir dönüşüm yaşadığı süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

- BOA, *DH. EUM. VRK.*, 25/18.
BOA, *DH. MTV.*, 24/90.
BOA, *HR. SYS.*, 1346/17.
BOA, *HR.SYS.*, 1967/1, s. 18.
BOA, *HR.SYS.*, 1967/1, s. 6.
BOA, *HR.SYS.*, 1967/1, s. 7.
BOA, *HR.SYS.*, 1967/2, s. 5.
BOA, *Y. PRK. PT.*, 1/3.
BOA, *Y. PRK. TKM.*, 1/53.
BOA, *HR. SYS.*, 1233/33.

Sürelî Yayınlar

- Ahmed Rasim, “Binlere Bulgar Leşaları”, *Sabah*, S. 8298, 26 Ekim 1912.
Ahmed Rasim, “Büyük Bir Muharebe”, *Sabah*, S. 8296, 24 Ekim 1912.
Ahmed Rasim, “Darül Harb Mektupları 6”, *Tasvir-i Efkâr*, S. 676, 30 Temmuz 1913.
Ahmed Rasim, “Darül Harb Mektupları”, *Tasvir-i Efkâr*, S. 669, 16 Şubat 1913.
Ahmed Rasim, “Edirne ve Kırkkilise’de”, *Sabah*, S. 8297, 25 Ekim 1912.
Ahmed Rasim, “Edirne’de”, *Sabah*, S. 8304, 1 Kasım 1912.
Ahmed Rasim, “Maraş Mıntıkasından Yeni Bir Huruç”, *Sabah*, S. 8305, 2 Kasım 1912.
Ahmed Şerif, “Muhabir-i Mahsusumuzun Mektubu”, *Renin*, S. 1487, 31 Ekim 1912.
“Ak İle Karanın Seçileceği Gündeyiz”, *Tasvir-i Efkâr*, S. 565, 22 Ekim 1912.
“Ateş Altında Gazete Muhabirliği”, *Servet-i Fünûn*, No. 1132, 7 Rebiül evvel 1331, s. 315-321.
“Balkanlar Muharebesi”, *Senin*, S. 1481-52, 25 Ekim 1912.
Bedreddin, “Hususi Telgraf, Karargâh-ı Umumi Nezdindeki Harb Muharibimizden”, *Sabah*, S. 8572, 28 Temmuz 1913.
Bedreddin, “Hususi Telgraf, Karargâh-ı Umumiye Nezdindeki Harb Muhabirimizden”, *Sabah*, S. 8571, 27 Temmuz 1913.
Bedreddin, “Karargâh-ı Umumi Nezdindeki Harb Muhabirimizden”, *Sabah*, S. 8573, 29 Temmuz 1913.
Bedreddin, “Mektub-u Hususi, Edirne’de 3”, *Sabah*, S. 8573, 29 Temmuz 1913.
Bedreddin, “Mektub-u Hususi, Edirne’de 4”, *Sabah*, S. 8574, 30 Temmuz 1913.
Bedri, “Harb Muhabirimizin Tebşirati”, *Sabah*, S. 8568, 23 Temmuz 1913.
Bedri, “Uzunköprü ve Babaeski’nin İşgali”, *Sabah*, S. 8567, 22 Temmuz 1913.
“Darülharb Mektupları Harbin Arife-i Hulûlü”, *Tasvir-i Efkâr*, S. 564, 21 Ekim 1912.

- “Edirne Etrafında Muhaberat-Bulgaristan”, *Senin*, S. 1480-51, 24 Ekim 1912.
- “Edirne ve Karargâh Mektubu”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 825-26, 29 Temmuz 1913.
- “Edirne’de Muhabir-i Mahsusamızın Telgrafları”, *İkdâm*, S. 5907, 1 Ağustos 1913.
- “Erkan-ı Matbuat-ı Osmaniye”, *Servet-i Fünûn*, S. 1164, 25 Eylül 1913.
- Eşref, “Tasvir-i Efkâr’ın Hususi Telgrafları, Şark Ordusunda Taarruz-ı Harekât Başladı”, *Tasvir-i Efkâr*, S. 573, 30 Ekim 1912, s. 4.
- Falih Rıfkı, “Dört Sahife”, *Tanin*, S. 1698, 21 Ağustos 1913.
- Falih Rıfkı, “Edirne İçin”, *Tanin*, S. 1557, 1 Nisan 1913.
- Falih Rıfkı, “Edirne Mektubu”, *Tanin*, S. 1679, 2 Ağustos 1913.
- Falih Rıfkı, “Edirne Yolları”, *Tanin*, S. 1669, 22 Temmuz 1913.
- Falih Rıfkı, “Vaziyet-i Hazıra”, *Tanin*, S. 1667, 20 Temmuz 1913.
- “Gazetemiz Destekle Tab’a Verilirken: Edirne Darül Harekâtında”, *Tasvir-i Efkâr*, S. 568, 25 Ekim 1912.
- “Gazetemizi Destekle Tab’a Verirken”, *Tasvir-i Efkâr*, S. 570, 27 Ekim 1912.
- “Harb Muhabirlerimiz”, *Tasvir-i Efkâr*, S. 567, 24 Ekim 1912.
- “Harekât-ı Askeriye Mektupları”, *Tanin*, S. 1668, 21 Temmuz 1913.
- Hilmioğlu, “Bulgarlar Üseramızı Katilde Devam Ediyorlar, Kolordu Manevraları”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 837-38, 10 Ağustos 1913.
- Hilmioğlu, “Edirne Mektubu 10, Mülakatlar”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 833-34, 6 Ağustos 1913.
- Hilmioğlu, “Edirne Mektubu 12”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 835-36, 8 Ağustos 1913.
- Hilmioğlu, “Edirne Mektubu 13”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 838-39, 11 Ağustos 1913.
- Hilmioğlu, “Edirne Mektubu 14”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 840-41, 13 Ağustos 1913.
- Hilmioğlu, “Edirne Mektubu 16”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 844-45, 17 Ağustos 1913.
- Hilmioğlu, “Edirne Mektubu 17”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 848-49, 21 Ağustos 1913.
- Hilmioğlu, “Edirne Mektubu 20”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 851-52, 24 Ağustos 1913.
- Hilmioğlu, “Edirne Mektubu 7”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 829-30, 2 Ağustos 1913.
- Hilmioğlu, “Edirne Mektubu 8, Edirne’den Mustafapaşa’ya”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 830-31, 3 Ağustos 1913.
- Hilmioğlu, “Edirne Mektubu 9, Eşref Beyle Mülakat”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 831-32, 4 Ağustos 1913.
- Hilmioğlu, “Edirne Mektubu, Fransız Konsolosu İle Mülakat”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 834-35, 7 Ağustos 1913.
- Hilmioğlu, “Edirne Mektubu”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 827-28, 31 Temmuz 1913.
- Hilmioğlu, “Edirne Mektubu”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 845-46, 18 Ağustos 1913.
- Hilmioğlu, “Edirne ve Karargâh Mektubu”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 825-26, 29 Temmuz 1913.
- Hilmioğlu, “Muhabir-i Mahsusamızdan-Muvasalat-ı Resmi-i İstikbal”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 826-27, 30 Temmuz 1913.

- Hilmioğlu, “Pier Loti Edirne’de”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 847-48, 20 Ağustos 1913.
- Hilmioğlu, “Pier Loti Edirne’de”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 849-50, 22 Ağustos 1913.
- “İfade”, *Vatan*, S. 189-1, 19 Ocak 1913.
- “İhtar” *Tasvir-i Efkâr*, S. 575, 1 Kasım 1912.
- Kamuran, “Edirne Mektubu 21”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 858-59, 30 Ağustos 1913.
- Kamuran, “Edirne Mektubu 22”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 860-61, 2 Eylül 1913.
- Kamuran, “Edirne Mektubu 23”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 866-67, 10 Eylül 1913.
- Kamuran, “Edirne Mektubu 24”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 878-79, 22 Eylül 1913.
- “Karargâh Muhabirimizin Telgrafları”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 824-25, 23 Temmuz 1913.
- “Karargâh Muhabirimizin Telgrafları”, *Tasfir-i Efkâr*, S. 823-24, 22 Temmuz 1913.
- “Kâriлерimize”, *Alemdar*, S. 64-148, 15 Ekim 1912.
- “Kumanova’da Müsademe”, *İkdam*, S. 5631, 24 Teşrin-i evvel 1912.
- Macid, “Edirne’de”, *İkdam*, S. 5909, 3 Ağustos 1913.
- Macid, “Muhabir-i Mahsusamızın Telgrafları”, *İkdâm*, S. 5989, 23 Temmuz 1913.
- Macid, “Ordumuzun Harekâtı”, *İkdam*, S. 5901, 26 Temmuz 1913.
- Macid, “Ordumuzun Harekâtı”, *İkdam*, S. 5902, 27 Temmuz 1913.
- Macid, “Ordu-yu Osmanî İlerliyor”, *İkdam*, S. 5898, 22 Temmuz 1913.
- “Meşrutiyet Devrine Ait Cavit Bey’in Hatıraları”, *Tanin*, S. 4454-160, 10 Şubat 1944.
- Muhiddin, “Bulgarlar Ahaliyi Nasıl Soyuyorlardı?”, *Tanin*, S. 1678, 1 Ağustos 1913.
- Muhiddin, “Çatalca’dan Edirne’ye”, *Tanin*, S. 1674, 28 Temmuz 1913.
- Muhiddin, “Darül Harekât Mektupları”, *Tanin*, S. 1676, 30 Temmuz 1913.
- Muhiddin, “Edirne’de”, *Tanin*, S. 1674, 28 Temmuz 1913.
- Muhiddin, “İstanbul-Çorlu”, *Tanin*, S. 1670, 23 Temmuz 1913.
- Muhiddin, “Tunca’nın Dardleri, Sarayıçi Faciası”, *Tanin*, S. 1677, 31 Temmuz 1913.
- Muhiddin, “Harekât-ı Askeriye”, *Tanin*, S. 1670, 23 Temmuz 1913.
- Nazmi, “Edirne Mıntıkasında Maraş’da Şanlı Galibiyet”, *Sabah*, S. 8295, 23 Ekim 1912.
- Nazmi, “Kırkkilise’de Parlak Bir Zafer”, *Sabah*, S. 8300, 28 Ekim 1912.
- Nazmi, “Şark Ordusu İlerliyor”, *Sabah*, S. 8302, 30 Ekim 1912.
- Nazmi, “Şark Ordusu”, *Sabah*, S. 8298, 26 Ekim 1912.
- Nazmi, “Yine Muvaffakiyet”, *Sabah*, S. 8297, 25 Ekim 1912.
- “Ordumuzun Harekâtı”, *İkdâm*, S. 5901, 26 Temmuz 1913.
- Resimli Kitap*, C. 8, S. 48, Nisan- Mayıs 1329.
- “Sabah’ın Muharebeye Mahsus Teşkilât-ı İhbariyesi”, *Sabah*, S. 8294, 22 Teşrin-i evvel 1912.
- Sabri, “Bulgar Vahşetleri”, *Tanin*, S. 1682, 5 Ağustos 1913.

Servet-i Fünun, S. 1157, 24 Temmuz 1329.

“Son Saatte Gazetemizi Destekle Tab’a Vermezden Evvel: Edirne Darül Harekâtında”, *Tasvir-i Efkâr*, S. 569, 26 Ekim 1912.

“Son Saatte Muhabir-i Mahsusamızdan”, *Tasvir-i Efkâr*, S. 571, 28 Ekim 1912.

Şehbal, S. 80, 1 Ağustos 1913.

“Tasvir-i Efkâr’ın Hususi Telgrafları, Terk-i Mevaki Eden Memurlar”, *Tasvir-i Efkâr*, S. 573, 30 Ekim 1912.

“Tasvir-i Efkâr’ın Hususi Telgrafnamesi, Edirne İstihkâmâtı Önünde”, *Tasvir-i Efkâr*, S. 581, 7 Kasım 1912.

“Tasvir-i Efkâr’ın Hususi Telgrafnamesi”, *Tasvir-i Efkâr*, S. 583, 9 Kasım 1912.

“Yunanistan Cenûb Dâr-ül Harekâtında”, *Hak*, S. 1486-152, 30 Ekim 1912.

Yusuf Kenan, “Edirne Nasıl Sükût Etti”, *İkdam*, S. 5830, 15 Mayıs 1913.

“War Artist&The Illustrated London News”, *The Illustrated London News*, vol. CLXI, S. 3837, 1912.

Araştırma Eserleri

Ahmed Şerif, *Anadolu’da Tanîn*, C. 1, Haz. Mehmed Çetin Börekçi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

AKAD, Mehmet Tanju, *Modern Savaşın Temel Kavramları*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011.

ARIKAN, Zeki, “Muhittin Birgen, Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadele”, *Atatürk Yolu Dergisi*, C. 5, S. 20, Ankara 1997, s. 365-386.

AYDIN, Salim, *Osmanlı Basınında Balkan Savaşları (1912-1913)*, (Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2012.

BARTLETT, E. Ashmead, *With The Turks in Thrace*, London 1913.

BAYKAL, Erol, *The Ottoman Press (1908-1923)*, Brill 2019.

BEDİRHAN, Celadet Ali - Kamiran Ali Bedirhan, *Edirne Sükûtunun İç Yüzü*, Avesta Yayınları, İstanbul 2009.

BIERNATZKİ, William, “War and Media”, *Communication Research Trends*, vol. 22, S. 3, 2017, s. 3-43.

BİRBUDAK, Togay Seçkin, “Edirne’deki Fransız Konsolosu Marcel Cuinet’in Balkan Savaşı Günlüğü”, *Akademik Bakış*, C. 10, S. 19, Ankara 2016, s. 55-77.

BİRİNCİ, Ali, *Tarihin Alacakaranlığında Meşahir-i Meçhuleden Birkaç Zat-2*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2010.

BULLARD, F. Lauriston, *Famous War Correspondent*, Little, Brown and Company, 1914.

ÇAPANOĞLU, Münir Süleyman, *Basın Tarihimizde (İlave)*. Hür Türkiye Yayınları, 1960.

ÇETİNKUŞ, Hayri, “Türkiye’de Savaş Muhabirliği”, *TRT Akademi*, vol. 2, S. 3, 2017, s. 334-343.

DE PORRAS, Elías Durán, “Peter Finnerty, an ancestor of modern war correspondents”, *Textual & Visual Media*, vol. 7, 2014, s. 41-62.

- DOĞU, Aydın, *Avrupalı Savaş Muhabirlerinin Eserlerinde Kırım Savaşı*, (Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2010.
- DUMAN, Haluk Harun, *Balkanlara Veda Basın ve Edebiyatta Balkan Savaşı (1912-1913)*, Duyap Yayınları, İstanbul 2005.
- Edirne'de Altı Ay Musavver Edirne Tarih-i Mahsuriyyeti*, Cüz.1- 2- 3, C. 1. Haz. Haluk Kayıcı, Ceren Matbaacılık, Edirne 2014.
- GİNİO, Eyal, "Constructing a Symbol of Defeat and National Rejuvenation: Edirne (Adrianople) in Ottoman Propoganda and Writing during the Balkan Wars", *Cities into Battlefields Metropolitan Scenarios, Experiences and Commemorations of Total War*, 2011.
- GÖÇER, Güngör, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Popüler Bir Tarihçi: Ziya Şakir*, (Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Isparta 2017.
- GÜNAY, Gülçin, *Birinci Körfez Savaşı, Irak Savaşı ve Değişen Gazetecilik*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2007.
- HAYTA, Necdet, *Tarih Araştırmalarına Kaynak Olarak Tasvî-i Efkâr Gazetesi (1278/1862-1286/1869)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.
- JAMES, Lionel, *Türklerin Balkan Hezimetini*, Çev. S. Emre Bekman, İz Yayıncılık, İstanbul 2017.
- KABACALI, Alpay, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1990.
- KAHRAMAN, Nazan, *Kore Savaşı ve Türk Basını (Mayıs-Eylül 1950)*, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2002.
- KAHRAMAN, Seyit Ali, *İlk Savaş Muhabirimiz Evliya Çelebi*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2013.
- KARACA, Behset - Güngör Göçer, "Gönüllü Bir İttihatçı Olarak Balkan Harbi'ne Katılan Ziya Şakir'in Harp Hatıraları", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 29, Isparta 2017, s. 527-552.
- KAYAPINAR, Ayşe, "Bulgarca Yazılmış Hatıratında Balkan Savaşları", *Balkan Savaşları ve Edirne*, C. I, Ed. İlker Alp, İbrahim Kelağa Ahmet, Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne 2020, s. 245-274.
- Kenan ve Nazmi, *Edirne'de Altı Ay Musavver Edirne Tarih-i Mahsuriyyeti*, Cüz. 1-3. Matbaa-i Hayriyye Şürekâsı, İstanbul 1328-1329.
- KERİMİ, Fatih, *İstanbul Mektupları*, Çev. Fazıl Gökçek, Çağrı Yayınları, İstanbul 2012.
- KOÇAK, Ali, *Savaşta Gazetecilik*, Eğitim Yayınları, İstanbul 2003.
- KOÇAK, Ali, *Türkiye'de Savaş Muhabirlerinin Çalışma Ortamları*, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2006.

- LAUT, Ernest, "Correspondants de guerre", *Le Petit Journal*, No. 1146, 3 Kasım 1912, s. 346.
- LAUZANNE, Stephane, *Hastanın Başucunda Kırk Gün*, Çev. Murat Çulcu, Kastaş Yayınları, İstanbul 1990.
- MCLAUGHLİN, Greg, *The War Correspondent*, Pluto Press, 2016.
- MİCHAİL, Eugene, *The British and the Balkans: Forming Images of Foreign Lands 1900-1950*, London 2011.
- MOORCRAFT, Paul, *Dying for the Truth the Concise History of Frontline War Reporting*, Pen&Sword Books, 2016.
- ÖZEN, Saliha, *Ceride-i Havadis Gazetesi'nin Gözünden 1853-1856 Kırım Savaşı*, (Nevşehir Hacı Bektaş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2016.
- PAUL, Christophe ve James J. Kim, *Reporters on the Battlefield the Embedded Press System in Historical Context*, Rand Corporation, 2004.
- Raşid Rıza ve Fahreddin Razi, *Edirne Muhasara Duyguları*, Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası, İstanbul 1329.
- RİSSO, Linda, "Reporting from the front: First-hand experiences, dilemmas and open questions", *Media, War&Conflict*, vol. 10, S. 1, 2017.
- ROTH, Mitchel P., *Historical Dictionary of War Journalism*, Greenwood Press, London 1997.
- SEPPİNGS-WRIGHT, H.C., *Trablusgarp ve Balkan Savaşlarında hilal altında iki yıl*, Çev. Derin Türkömer, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2013.
- ŞALLI, Hakan, "Bir Osmanlı Seyyahının Savaş Muhabirliği Günleri: Anadolu'da Tanin Yazarı Ahmed Şerif'in Balkan Savaşı ve Edirne Kuşatması Gözlemleri", *Tarih ve Gelecek*, C. 7, S. 2, 2021, s. 570-591.
- ŞALLI, Hakan, "Yarım Kalan Bir Günlüğü Tamamlamak: İkdâm Gazetesi Harp Muhabiri Yusuf Kenan Bey'in Edirne Kuşatması Tefrikaları", *Balkan Savaşları ve Edirne*, C. II. Ed. İlker Alp, İbrahim Kelağa Ahmet, Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü Yayınları, Edirne 2020, s. 173-220.
- ŞİRİN, Funda Selçuk, *Falih Rifka Atay (1893-1950)*, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2009.
- TEKİNSOY, Yunus Emre, *Balkan Savaşları'nda Osmanlı Kamuoyu*, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2015.
- TİL, Enes Tahsin, *Gazeteler ve Gazeteciler*, Haz. İbrahim Şahin, Bilge Yayınevi, İstanbul 2004.
- TOZKOPARAN, Gülseren, *Körfez Savaşı'nda Türk Basını ve Haber Kaynakları*, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1994.
- YAZICI, Nesimi, "Tasvîr-i Efkâr", *TDVİA*, C. 40, İstanbul 2011, s. 138-140.
- Ziya Şakir, *Meçhul Asker 1912 Edirne Muhasarası*, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul 2011.

Summary

The Balkan Wars, as well as being one of the most important turning points in Turkish history in military, political, social and ideological terms, have a similar importance for the history of Eastern Europe. In addition, the Balkan Wars come to the fore as a milestone for different reasons in the national historiography of both the Ottoman Empire and the allied states consisting of Bulgaria, Greece, Serbia and Montenegro. Therefore, the Balkan Wars, which has a wide range of literature created by world historiography, especially in Europe, has become a multi-faceted and interdisciplinary field of study. However, while the public opinion and press dimensions of the war are relatively in the background in the literature in question, it is understood that the war correspondents, whose first examples were seen in this period, were not the subject of almost any study. While claiming that the Balkan Wars was an important turning point in the emergence of war correspondence in the Ottoman press, this study deals with the activities of the war correspondents assigned in Edirne by the leading newspapers of the period such as Tanin, İkdam, Sabah and Tasvir-i Efkar, and thus both the Balkan Wars and the Balkan Wars. It also aims to make a modest contribution to the Ottoman press history literature.

After the Crimean War, with the acceleration of telegraph communication and its spread to wider areas, war correspondence started to become much more effective due to various technological developments, but this situation also caused an important problem between the state and the press. As a matter of fact, the fact that military activities are based on the principle of complete secrecy and press activities on the principle of complete openness has created a delicate balance between these two focuses. Morgan Philips Price underlined exactly this sensitive point when he stated that the military censorship of the press and journalists during the First World War, when the first professional examples of war correspondence were exhibited, was one of the deadliest weapons in the hands of the state administration.

Although it is difficult to determine when the profession of professional correspondence emerged in the Ottoman press, it was known almost from the beginning of the media activities that reporters were one of the most effective actors in creating and directing public opinion. The Ottoman Empire encountered war correspondents who wanted to take part in the front for the first time in the Crimean War, which took place between 1853-1856. It is known that the Daily Telegraph correspondent was in Ruse, Nigbolu and Constanta within the Ottoman army, while the Daily News correspondent was in Shumen during the war, in which the British press showed great interest. While the Ottoman Empire wanted the necessary facilities to be provided by the military authorities to the correspondents who would take part in the front, it tried to implement a holistic practice on the axis of the front and public opinion by closely following the telegrams sent by the reporters to the newspapers they belonged to and the news published. However, it is also known that during the 1877-1878 Ottoman-Russian War, Jul Lui, the correspondent of Pester Lloyd, one of the leading newspapers of the German press, was given the necessary permissions to work in Ruse.

Based on this experience, the Ottoman bureaucracy took many precautions, from the accommodation of foreign war correspondents to the date they will move to the front line, from the content of the telegrams they would write to travel restrictions, before the start of the Balkan War, subject to official permissions. Thus, a valid and fast protocol was obtained for foreign correspondents to be deported by informing the consulate that they are citizens in case they publish a negative news or article against the Ottoman State. Therefore, the Balkan Wars became the most significant turning point in which the practices of the Ottoman bureaucracy towards war correspondents, who were the subject of their work for a long time, changed both in speed and direction. As a matter of fact, the preparation of a 4-item regulation on the conditions for foreign correspondents, who were accepted to be on duty in the front line as a result of their applications, to follow the war, and the new regulations introduced later in addition to the regulation, are the clearest indicators of this situation. However, this attitude of the Ottoman Empire towards foreign war correspondents during the Balkan Wars became a much more bureaucratic and institutional practice during the First World War.

Both in the First Balkan War and in the II. although the letters and telegrams written by each Turkish war correspondent who served in the Balkan Wars contain detailed data that can be the subject of separate studies, the aim of this study is to make more detailed researches by showing that the Balkan Wars was an important turning point in the emergence of war correspondence in the Ottoman press to open a door. However, it should be noted that the number of war correspondents who are the subject of our study within the framework of the said period may be higher. As a matter of fact, although we could not reach any data in the investigations made by us, the statements of some researchers who claim that Celadet and Kamiran Ali Bedirhan brothers, who were in the city during the siege of Edirne, served as journalists or reporters during this process should not be ignored.

The Ottoman press would not have been able to obtain the efficiency it expected from the war correspondents assigned in Edirne during the First Balkan War, because while presenting the developments in and around the city to the public, they quoted from the international press from time to time, but the Turkish war correspondents did not receive them until the end of the Second World War. With its activities during the Balkan War, it became one of the main news sources of the Ottoman press. In this process, Turkish war correspondents, who were followers of the advanced operation of the Ottoman army from Çatalca to Edirne, from the beginning to the end, witnessed the military and social dimension of the war. The most important factor in the admission of Turkish war correspondents to the army in the Balkan War was that they observed the atrocities and plundering carried out by the Bulgarian army in the region and published them in their newspapers, thus bringing the “war and crimes against humanity” experienced during the First Balkan War to the agenda of both local and international public opinion. As a matter of fact, an important part of the opinions put forward about the phenomenon of “atrocities”, which is one of the main issues that Turkish historiography focuses on in terms of the Balkan Wars, is based on the observations and photographs of war correspondents. On the other hand, the Balkan Wars is the most significant turning point of the bureaucratic work that the Ottoman Empire has continued on war correspondents since the Crimean War, and it is a process where the Ottoman press has undergone a remarkable transformation by developing in terms of human resources in its nearly 1 century history.